

e-ISSN: 2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Pamukkale University Journal of Divinity Faculty

Güz/Autumn, 2025, 12 (2), 61-92

**İNSANIN ÂCİZLİĞİ, TANRI’NIN KUDRETİ: DEPREM SONRASI DİNİ BAŞA ÇIKMA, DİNİ
TUTUM VE DEPREM KORKUSU ARASINDAKİ İLİŞKİLER**
**Human Helplessness, Divine Power: An Examination of Religious Coping, Religious Attitude,
and Earthquake Fear in Post-Disaster Context**

Yunus Emre TEMİZ

Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri
Bölümü, Din Psikolojisi Anabilim Dalı, yemretemiz@gmail.com, ORCID: [0000-0002-0663-8940](https://orcid.org/0000-0002-0663-8940).

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi / Received:	01.09.2025
Kabul Tarihi / Accepted:	13.10.2025
Yayın Tarihi / Published:	31.12.2025
Cilt / Volume:	12
Sayı / Issue:	2
Sayfa / Pages:	61-92

Atıf / Cite as: Temiz, Yunus Emre. “İnsanın Âcizliği, Tanrı’nın Kudreti: Deprem Sonrası Dini Başa Çıkma, Dini Tutum ve Deprem Korkusu Arasındaki İlişkiler” (Human Helplessness, Divine Power: An Examination of Religious Coping, Religious Attitude, and Earthquake Fear in Post-Disaster Context). *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 12/2 (2025), 61-92. Doi: 10.17859/pauifd.1775588.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, Turnitin intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with Ithenticate plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest: Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. The Author declared that there is no conflict of interest

Finansal Destek / Grant Support: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAUİFD) 12 (2) 2025: 61-92
İNSANIN ÂCİZLİĞİ, TANRI'NIN KUDRETİ: DEPREM SONRASI DİNİ BAŞA ÇIKMA, DİNİ TUTUM VE DEPREM KORKUSU ARASINDAKİ İLİŞKİLER*

Yunus Emre TEMİZ**

Öz

Bu çalışma 6 Şubat 2023 depremlerinden doğrudan etkilenen bireylerde olumlu ve olumsuz dini başa çıkma, deprem korkusu ve dini tutum arasındaki ilişkileri incelemektedir. Araştırma afet sonrası dönemde dinin bireysel başa çıkma süreçleriyle nasıl kesiştiğini nicel veriler üzerinden ortaya koymayı amaçlamaktadır. Depremler yalnızca fiziksel değil, psikolojik etkiler de doğurduğundan, dinin bu süreçteki işlevi önem taşımaktadır. Nicel araştırma yaklaşımının benimsendiği bu çalışma, Malatya ilinde yaşayan 18 yaş ve üzeri 509 depremzede bireyden elde edilen veriler doğrultusunda yürütülmüştür. Değişkenler arasındaki ilişkiler, ilişkisel tarama deseni kapsamında incelenmiştir. Elde edilen bulgular olumlu dini başa çıkma ile dini tutum arasında pozitif yönde ve güçlü düzeyde anlamlı bir ilişki; olumlu dini başa çıkma ile deprem korkusu arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Sonuçlar ayrıca olumsuz dini başa çıkma ile dini tutum arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde anlamlı bir ilişkinin olduğunu ancak olumsuz dini başa çıkma ile deprem korkusu arasında herhangi bir ilişki olmadığını ortaya koymuştur. Ayrıca dini tutum ile deprem korkusu arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu durum afet sonrasında dine yönelimin artabileceğini göstermektedir. Sonuç olarak din, afet sonrasında yalnızca bir inanç alanı değil aynı zamanda işlevsel bir başa çıkma kaynağı olarak öne çıkmaktadır. Afet sonrası psikososyal müdahalelerde olumlu dini başa çıkmayı güçlendiren bileşenlere yer verilmesi önem taşımaktadır. Bununla birlikte çalışmanın kesitsel deseni nedensel çıkarımları sınırlamaktadır. İlişkilerin zaman içindeki dinamiğini açığa çıkarmak için boylamsal ve karma yöntemli çalışmalar önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, 6 Şubat Depremleri, Dini Başa Çıkma, Deprem Korkusu, Dini Tutum

Human Helplessness, Divine Power: An Examination of Religious Coping, Religious Attitude, and Earthquake Fear in Post-Disaster Context

Abstract

This study examines the relationships among positive and negative religious coping, earthquake fear, and religious attitude in individuals directly affected by the 6 February 2023 earthquakes. The aim is to elucidate, using quantitative data, how religion intersects with individual coping processes in the post-disaster period. Because earthquakes entail not only physical damage but also psychological consequences, clarifying the role of religion in these processes is important. This quantitative study was conducted with 509 earthquake survivors

* Bu çalışma için etik komite onay İnönü Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'ndan alınmıştır. (Tarih: 17.10.2024, Oturum Sayısı: 18, Karar Sayısı: 27)

** Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Psikolojisi Anabilim Dalı, yemretemiz@gmail.com, ORCID: [0000-0002-0663-8940](https://orcid.org/0000-0002-0663-8940).

aged 18 and above residing in Malatya. The relationships among variables were examined using a correlational survey design. The findings indicate a strong and significant positive relationship between positive religious coping and religious attitude, as well as a weak yet significant positive relationship between positive religious coping and earthquake fear. The results also reveal a weak but significant positive relationship between negative religious coping and religious attitude, whereas no significant relationship was found between negative religious coping and earthquake fear. Additionally, religious attitude was positively associated with earthquake fear, suggesting an increased orientation toward religion in the context of disaster. In sum, religion emerges not only as a belief system but also as a functional coping resource after disasters. Practically, post-disaster psychosocial interventions should include components that strengthen positive religious coping. Nevertheless, the study's cross-sectional design limits causal inference; longitudinal and mixed-methods research is recommended to capture the temporal dynamics of these relationships.

Keywords: Psychology of Religion, 6 February Earthquakes, Religious Coping, Earthquake Fear, Religious Attitude

Structured Abstract

Introduction

Natural disasters such as earthquakes not only threaten the physical integrity of individuals and societies but also cause deep psychological distress. In such times, religion often becomes a vital psychological resource, offering both meaning and solace. Previous research has shown that individuals tend to turn to religious beliefs and practices during and after traumatic events to cope with uncertainty, loss, and fear. In this context, it is important to explore how religious coping operates in populations directly affected by devastating natural disasters.

Aim and Significance

This study aims to examine the relationships among positive religious coping, negative religious coping, earthquake fear, and religious attitude in individuals directly affected by the 6 February 2023 earthquakes in Türkiye. The significance of this study lies in its attempt to clarify how religious factors intersect with individual psychological reactions in a disaster context. Unlike much of the prior literature, which focuses on general trauma or health crises, this study focuses specifically on earthquake survivors within a specific cultural and geographic context (Malatya, Türkiye).

Method

Adopting a quantitative research design, the study utilized the correlational survey method to examine the relationships among key variables. The sample consisted of 509 earthquake survivors, all aged 18 and above, residing in Malatya. Standardized measurement tools were used to assess the constructs of religious coping (both positive and negative), earthquake fear, and religious attitude. Data were analyzed using Pearson correlation and comparative tests across demographic groups.

Key Findings

- (i) A strong positive correlation was found between positive religious coping and religious attitude, suggesting that individuals with more favorable attitudes toward religion are more likely to use constructive, faith-based coping mechanisms.
- (ii) There was also a significant positive relationship between positive religious coping and earthquake fear, implying that increased fear may prompt individuals to seek comfort in religious coping strategies.
- (iii) In contrast, negative religious coping was not significantly correlated with earthquake fear, although it showed a weak but significant positive relationship with religious attitude.
- (iv) A modest positive association was also observed between religious attitude and earthquake fear, possibly reflecting increased religiosity in response to disaster-related anxiety.

(v) Demographic analyses showed that gender, age, education level, perceived health status, and level of damage to the house at the earthquake may contribute to differences in coping patterns.

Implications and Recommendations

These findings underscore the multidimensional role of religion in disaster contexts. Religion serves not merely as a set of beliefs but as a functional coping system, especially through its positive forms. This insight has practical implications for post-disaster psychosocial support programs, which should consider integrating components that reinforce positive religious coping. Such interventions could be particularly impactful in societies where religion holds a strong cultural significance.

Conclusion and Contribution

This study contributes to the growing field of psychology of religion in disaster contexts by providing empirical data on how individuals engage with religious coping following a major natural disaster. The results highlight the protective and adaptive potential of religion, especially through positive religious coping mechanisms. However, due to the cross-sectional nature of the data, causal relationships cannot be established. Future studies are encouraged to employ longitudinal and mixed-method approaches to explore how these coping patterns evolve over time and how they interact with other psychological and social variables.

GİRİŞ

Afetlerin etkisi fiziksel hasarla sınırlı kalmayıp bireylerin ruh sağlığını,¹ sosyal ilişkilerini² ve manevi dünyalarını³ da derinden sarsmaktadır. Özellikle beklenmedik ve kontrol dışı doğasıyla depremler korku, kaygı, çaresizlik ve belirsizlik gibi duygulara sebebiyet verebilmektedir.⁴ Bu süreçlerde insanlar, yaşadıklarını anlamlandırıp başa çıkabilmek adına çeşitli psikolojik ve manevi kaynaklara başvurma eğilimi gösterir.⁵ Bu

-
- ¹ Gülay Akça Taşçı - Filiz Özsoy, "Deprem Travmasının Erken Dönem Psikolojik Etkileri ve Olası Risk Faktörleri", *Cukurova Medical Journal* 46/2 (2021), 490-493.
 - ² Talip Küçükcan - Ali Köse, *Doğal Afetler ve Din Marmara Depremi Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir İnceleme* (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 135-142; Aykut Çalışkan - Gazanfer Kaya, "Deprem Sonrasındaki Toplumsal Dayanışma Pratiklerinin Sosyolojik Görünümü: İzmir Depremi Örneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi* 12/32 (2021), 1054-1058; Naci Kula, "Deprem ve Dini Başa Çıkma", *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (2002), 239.
 - ³ Küçükcan - Köse, *Doğal Afetler ve Din*, 142-152; Halil İbrahim Bulut, "Adapazarı Depremi Bağlamında Din-Deprem İlişkisi", *Din ve Çevre (Genel)*, ed. Fahri Kayadibi (Uluslararası Çevre ve Din Sempozyumu, İstanbul: Yalın Yayıncılık, 2008), 247-256; Ejder Okumuş, "Tabii Afetler, Din ve Toplum -Marmara Depremi Örneği-", *İslâmî Araştırmalar* XV/3 (2002), 357-367; Zeki Duman, *Sosyolojik Açıdan Deprem ve Din Depremlerin Dini İnanç ve Davranışlar Üzerindeki Etkisi* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016), 227-273; Mehmet Görmez, *İslam'da Zor Zamanlar Bir Okuma Usûlü* (Ankara: Otto, 2021), 29.
 - ⁴ Okumuş, "Tabii Afetler, Din ve Toplum", 355-357; Ziyet Bahadır - Faruk Ay, "Deprem Kaygısı ve Dini Başa Çıkma", *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 38 (2025), 91-93; Abdulvahit İmamoğlu, "Deprem Sonrasında Karşılaşılan Psikolojik Tepkiler ve Dini İçerikleri", *EKEV Akademi Dergisi* 8/20 (2004), 82-85.
 - ⁵ Küçükcan - Köse, *Doğal Afetler ve Din*, 7-18; Crystal L. Park, "Religion as a Meaning-Making Framework in Coping with Life Stress", *Journal of Social Issues* 61/4 (2005), 708-715; Recep Yaparel, "Depresyon ve Dini İnançlar İle Tabiatüstü Nedensel Yüklemeler Arasındaki İlişkiler", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (1994), 277-279.

kapsamda din, tarihsel ve kültürel bağlamda insanların kriz anlarında sığındığı önemli bir dayanak noktası olarak öne çıkmaktadır.⁶

Afet sonrası dönemlerde dinin işlevi önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle deprem gibi büyük yıkımlara yol açan felaketlerde, bireyler yaşadıkları olayları anlamlandırabilmek ve onlarla başa çıkabilmek için dini referanslara daha çok başvurabilmektedir.⁷ Bu çerçevede dinin işlevlerinden biri insanlara yaşadıkları olaylara anlam kazandırma imkânı sunmasıdır.⁸ Park, anlamlandırma modeline dayanan çalışmasında, afet mağdurlarının travmatik deneyimlerini dini perspektifler yoluyla anlamlandırarak daha sağlıklı üstesinden gelebildiklerini ortaya koymuştur.⁹ Din aynı zamanda başa çıkma stratejisi olarak da işlev görmektedir.¹⁰ Nitekim Pargament,¹¹ dinin insanlara yaşam olaylarını anlama ve onlarla başa çıkma süreçlerinde rehberlik, destek ve umut sunarak önemli işlevler üstlendiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda afet gibi kontrol dışı ve yıkıcı olaylar karşısında birey kendi âcizliğini Tanrı'nın kudretiyle anlamlandırmaya yönelmekte; dini başa çıkma biçimleri, insanın sınırlılığıyla yüzleşmesinde anlam ve dayanıklılık kaynağı olarak öne çıkmaktadır.

Dini başa çıkma, stresli yaşam olaylarının olumsuz duygusal sonuçlarını önlemek veya hafifletmek amacıyla bireylerin dini inanç ve davranışlarını problem çözme sürecinde kullanmaları şeklinde tanımlanmıştır.¹² Pargament ve arkadaşlarına göre dini başa çıkma, dini sistemin problem çözme sürecine dâhil edilmesiyle ortaya çıkar ve bu yönüyle bireyin zorluklarla başa çıkma stratejisinin dinsel bir versiyonunu temsil eder.¹³ Dini başa çıkma stratejileri, olumlu (pozitif) ve olumsuz (negatif) olmak üzere iki ana gruba ayrılmaktadır.¹⁴ Olumlu dini başa çıkma; bir güç olarak Tanrı'ya güvenmeyi, yaşananları ilahi bir plana dâhil görmeyi, dini cemaat desteğine başvurmayı ve

⁶ Kenneth I. Pargament - Crystal L. Park, "In Times of Stress: The Religion-Coping Connection", *The Psychology of Religion: Theoretical Approaches*, ed. B. Spilka - D. N. McIntosh (Boulder: Westview Press, 1997), 43.

⁷ Küçükcan - Köse, *Doğal Afetler ve Din*; Yaparel, "Depresyon ve Dini İnançlar İle Tabiatüstü Nedensel Yüklemeler Arasındaki İlişkiler", 277-279.

⁸ Crystal L. Park, "Religion and Meaning", *Handbook of the Psychology of Religion and Spirituality*, ed. Raymond F. Paloutzian - Crystal L. Park (New York: Guilford Press, 2005), 304-305.

⁹ Crystal L. Park, "Meaning Making in the Context of Disasters", *Journal of Clinical Psychology* 72/12 (2016), 1234-1243; Park, "Religion as a Meaning-Making Framework".

¹⁰ Richard S. Lazarus - Bernice N. Lazarus, *Coping with Aging* (New York: Oxford University Press, 2006), 66-67; Kenneth I. Pargament, *The Psychology of Religion and Coping Theory, Research, Practice* (New York: The Guilford Press, 1997), 131-198.

¹¹ Kenneth I. Pargament vd., "Religion and the problem-solving process: Three styles of coping", *Journal for the Scientific Study of Religion* 27/1 (1988), 91.

¹² Harold G. Koenig vd., "Religious Coping and Health Status in Medically III Hospitalized Older Adults", *The Journal of Nervous & Mental Disease* 186/9 (1998), 513.

¹³ Kenneth I. Pargament vd., "Patterns of Positive and Negative Religious Coping with Major Life Stressors", *Journal for the Scientific Study of Religion* 37/4 (1998), 710-724; Ali Ayten, *Tanrı'ya Sığınmak Dini Başa Çıkma Üzerine Psiko-sosyal Bir Araştırma* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2012), 41.

¹⁴ Pargament vd., "Patterns of Positive and Negative Religious Coping"; Koenig vd., "Religious Coping and Health Status".

bağışlayıcılık gibi değerleri içerir. Buna karşın olumsuz dini başa çıkma; Tanrı'nın cezalandırıcı olarak algılanması, ilahi adalete yönelik öfke, manevi şüpheler ya da dini topluluktan dışlanma hissi gibi unsurları barındırır.

Zorlu yaşam olayları karşısında bireylerin dini başa çıkma biçimlerine yönelme eğilimleri, dini başa çıkmanın türüne göre farklı sonuçlar doğurabilmektedir. Araştırmalar özellikle stresli ya da travmatik deneyimlerle karşılaşan bireylerin daha çok olumlu dini başa çıkma stratejilerine yöneldiğini ve bu yollarla psikolojik ve fiziksel sağlıklarını korumaya çalıştıklarını göstermektedir. Bu tür başa çıkma biçimleri stresin olumsuz etkilerini hafifletebilmektedir. Buna karşılık olumsuz dini başa çıkma daha az sıklıkla tercih edilmekte ve bu yaklaşımın bireylerin ruhsal durumları üzerinde daha olumsuz etkiler doğurabileceği bildirilmektedir.¹⁵ Dolayısıyla bireylerin başa çıkma süreçlerinde benimsedikleri dini tutumlar, sağlık ve iyilik hâlleri üzerinde belirleyici bir rol oynayabilmektedir. Araştırma kapsamında bu iki yönlü başa çıkma biçimi, bireylerin afet deneyimini nasıl yorumladığını ve bu süreci ne derece sağlıklı yönetebildiğini yansıtır.

Deprem gibi şiddetli afetler, bireylerde korkulara neden olabilir.¹⁶ Bu korkular, kontrol edilemeyen doğa olayları karşısında bireyin güvenlik algısını zedelerken, aynı zamanda dini eğilimlerini etkileyebilir.¹⁷ Kimi zaman bu durum dine yönelimi artırırken¹⁸ kimi zaman da dini anlamlandırmalarda çatışmalara yol açabilir.¹⁹ Dolayısıyla deprem korkusu ile dini tutum arasındaki ilişkinin olumlu veya olumsuz dini başa çıkma biçimleriyle birlikte değerlendirilmesi, afet sonrası psikolojik süreci anlamlandırmak açısından önemlidir.

Her ne kadar din, anlam arayışı ve başa çıkma süreçlerinde önemli bir kaynak işlevi görse de bu etkinin yönü duruma göre değişkenlik gösterebilir.²⁰ Dinin birey üzerindeki etkisi, tek boyutlu bir yaklaşımla açıklanamayacak kadar karmaşık bir yapı arz eder. Pargament'e göre bu değişkenliğin ardında yatan başlıca etkenler; dini yönelimin niteliği (örneğin içselleştirilmiş ya da dayatılmış olması), iyi oluşun hangi ölçütlerle tanımlandığı (psikolojik, sosyal veya ruhsal), bireysel özellikler (yaş, cinsiyet, toplumsal konum,

¹⁵ Pargament vd., "Patterns of Positive and Negative Religious Coping", 720-721; Koenig vd., "Religious Coping and Health Status", 513; Jeffrey P. Bjorck - John W. Thurman, "Negative Life Events, Patterns of Positive and Negative Religious Coping, and Psychological Functioning", *Journal for the Scientific Study of Religion* 46/2 (2007), 164-165.

¹⁶ İmamoğlu, "Deprem Sonrasında Karşılaşılan Psikolojik Tepkiler ve Dini İçerikleri", 83-84; Okumuş, "Tabii Afetler, Din ve Toplum", 355-357; Naci Kula, "Deprem ve Kıyamet Benzetmesi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/9 (2000), 355.

¹⁷ Okumuş, "Tabii Afetler, Din ve Toplum", 364-367; Duman, *Sosyolojik Açıdan Deprem ve Din*, 247-273.

¹⁸ Kula, "Deprem ve Dini Başa Çıkma", 249.

¹⁹ Kula, "Deprem ve Dini Başa Çıkma", 250.

²⁰ Cüneyd Aydın, "Üniversite Öğrencilerinin Dini Tutum İle Hayattaki Anlam Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6/4 (2017), 98; Abdülkerim Bahadır, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din Logoterapik Bir Araştırma* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2011); Cüneyd Aydın, *İnsanın Anlam Arayışı ve Yeni Çağ İnançları* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2016).

bağlılık düzeyi), bağlamsal koşullar ve dinin bireyin yaşamına ne ölçüde entegre olduğu gibi unsurlardır.²¹ Örneğin içselleştirilmiş ve güvenli bir Tanrı inancına dayalı dini yönelimler iyi oluşu desteklerken; dışsal baskıyla benimsenmiş, sorgulanmamış ve çatışmalı yapılar psikolojik sıkıntılarla ilişkili olabilir. Benzer şekilde dinin etkisi stresli yaşam olaylarında artmakta, ancak her zaman olumlu sonuçlar doğurmayabilmektedir. Bu nedenle dinin birey üzerindeki etkisini değerlendirebilmek için “hangi biçimlerde, kimler için, hangi bağlamlarda ve hangi kriterlere göre faydalı ya da zararlı?” sorularını sormak daha anlamlı ve geçerli bir yaklaşım sunar.

Türkiye, tektonik açıdan son derece aktif bir bölgede yer almakta ve neredeyse tüm coğrafi bölgeleri aktif fay sistemlerinin etkisi altındadır.²² Bu durum ülkeyi sık ve yıkıcı depremlerle karşı karşıya bırakmakta; afetlerin yalnızca fiziksel değil aynı zamanda psikolojik ve sosyal sonuçlarını da gündeme getirmektedir. Yaşanan felaketlerin ardından bireylerin anlam arayışı ve başa çıkma stratejileri kaçınılmaz olarak gündeme gelmekte, bu bağlamda dinin rolü önemli bir inceleme alanı olarak öne çıkmaktadır. Nitekim son yıllarda Türkiye özelinde dinin deprem deneyimleriyle nasıl kesiştiğine dair artan sayıda çalışma yürütülmektedir.²³ Özellikle dini başa çıkma biçimlerinin, afet sonrası psikolojik uyum süreçlerindeki yeri araştırılmaktadır. Deprem ve dini başa çıkma ilişkisini doğrudan konu alan araştırmalar özellikle 1999 Marmara Depremi sonrasında dikkat çekmeye başlamıştır. Nitekim Kula'nın öncü çalışması, dini başa çıkmanın depremzedelerin yaşadığı sorunlarla mücadelede merkezî bir rol oynadığını ortaya koymuştur.²⁴ 2011 Van depremini inceleyen bir araştırmada, bu felaketi deneyimleyen bireylerin ağırlıklı olarak olumlu dini başa çıkma stratejilerine yöneldikleri; özellikle dua ve ibadet gibi dini pratikler aracılığıyla karşılaştıkları zorluklarla baş etmeye çalıştıkları belirlenmiştir.²⁵ Kahramanmaraş depremleri bağlamında yapılan güncel araştırmalar,²⁶

²¹ Kenneth I. Pargament, “The Bitter and The Sweet: An Evaluation of the Costs and Benefits of Religiousness”, *Psychological Inquiry* 13/3 (2002), 170-177.

²² Dan McKenzie, “Active Tectonics of the Mediterranean Region”, *Geophysical Journal International* 30/2 (1972), 109-185; Naci Görür, *Türkiye’de Deprem Az Gittik Uz Gittik* (İstanbul: Doğan Kitap, 2023), 23-47.

²³ Küçükcan - Köse, *Doğal Afetler ve Din*; Duman, *Sosyolojik Açıdan Deprem ve Din*; Okumuş, “Tabii Afetler, Din ve Toplum”; Bulut, “Adapazarı Depremi Bağlamında Din-Deprem İlişkisi”.

²⁴ Kula, “Deprem ve Dini Başa Çıkma”.

²⁵ Merve Beyza Bala, *Deprem Yaşayan Bireylerde Dini Başa Çıkma (2011 Van Depremi Örneği)* (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2021).

²⁶ Ayşe Burcu Gören, “Afet Sonrası İkincil Travmatik Stres ve Dini Başa Çıkma: Kahramanmaraş Depremi Örneği”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 23/1 (2023), 80-100; Nurdan Yağlı Soykan, “Doğal Afet Sonrası Travma, Yas ve Dini Başa Çıkma: Kahramanmaraş Depremi Üzerine Nitel Bir Araştırma”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/26 (2024), 511-552; Muharrem Aka, “Kahramanmaraş Depremi Sonrası Travmatik Belirtiler, Dini Başa Çıkma ve Psikolojik İyi Oluş İlişkisi”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 28/2 (2024), 956-977; Tuğba Günerigök, *Deprem Sonrası Dini Başa Çıkma (2023 Kahramanmaraş Depremi Adana İli Örneği)* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024); Mehmet Süheyl Ünal - Zekeriyeye Sercan Kurt, “Depremzedelerin Afetle Başa Çıkma Yollarında Dinin Rolü: Kahramanmaraş Depremleri Örneği”, *Toplum Bilimleri Dergisi* 18/37 (2024), 39-61; Bahadır - Ay, “Deprem Kaygısı ve Dini Başa Çıkma”; Yeliz Akkaya Akkaya Türköl, “Türkiye’de 6 Şubat 2023 Depremini

bireylerin daha çok olumlu dini başa çıkma stratejilerine yöneldiğini ortaya koymaktadır. Bu stratejilerin özellikle tevekkül, dua ve sabır gibi inanç temelli uygulamalarla bireylerin ruhsal olarak rahatlamasına katkı sağladığı vurgulanmaktadır. Öte yandan olumsuz dini başa çıkma biçimlerinin ise psikolojik yükü artırabileceği ifade edilmektedir. Araştırmaların ortaya koyduğu bu birikim afet sonrası dönemde olumlu dini başa çıkmanın desteklenmesinin ruhsal iyilik hâline katkı sunabileceğine işaret etmektedir.

Bu araştırma, 6 Şubat 2023 depremlerinden doğrudan etkilenen bireylerde olumlu ve olumsuz dini başa çıkma, deprem korkusu ve dini tutum arasındaki ilişkileri nicel olarak incelemektedir. Çalışmanın amacı, afet sonrasında bireylerin benimsedikleri dini başa çıkma biçimlerini belirlemek ve bu yönelimlerin dini tutum ve deprem korkusuyla ilişkisini ortaya koymaktır. Bu kapsamda, ayrıca dini başa çıkma biçimlerine odaklanılarak bireylerin demografik özelliklerinin olumlu ve olumsuz dini başa çıkma stratejileriyle nasıl ilişkili olduğu incelenmiştir. Deprem korkusu ve dini tutum değişkenleriyle demografik özellikler arasındaki ilişkiler, bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Bu tercihle birlikte araştırma odağı netleştirilmiş ve dini başa çıkmanın bireysel farklılıklarla nasıl şekillendiği sorusuna daha derinlemesine odaklanma imkânı sağlanmıştır. Bu doğrultuda elde edilen bulgulara dayalı olarak psikososyal destek uygulamalarında kullanılabilecek inanca duyarlı müdahale stratejilerine yönelik çıkarımlar sunmak hedeflenmektedir.

Literatürdeki bulgular, önceki araştırmaların sonuçları ve araştırmacının deprem bölgesindeki saha gözlemleri dikkate alınarak bu çalışmanın amaçları doğrultusunda beş temel hipotez geliştirilmiştir.

H1: Olumlu dini başa çıkma ile deprem korkusu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

H2: Olumlu dini başa çıkma ile dini tutum arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

H3: Olumsuz dini başa çıkma ile deprem korkusu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

H4: Olumsuz dini başa çıkma ile dini tutum arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

H5: Dini tutum ile deprem korkusu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

Ayrıca olumlu ve olumsuz dini başa çıkma ile demografik değişkenler arasındaki ilişki ve farklılıklara yönelik ileri sürülen hipotezler de sınanacaktır.

H6: Olumlu ve olumsuz dini başa çıkma düzeyleri cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H7: Olumlu ve olumsuz dini başa çıkma düzeyleri ile yaş arasında anlamlı ilişki vardır.

H8: Olumlu ve olumsuz dini başa çıkma düzeyleri medeni duruma göre anlamlı farklılık göstermektedir.

Yaşayan Üniversite Öğrencilerinin Dini Başa Çıkma Tarzlarına Göre Travma Sonrası Büyüme Düzeyleri", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/1 (2025), 43-71.

H9: Olumlu ve olumsuz dini başa çıkma düzeyleri ile eğitim durumu arasında anlamlı ilişki vardır.

H10: Olumlu ve olumsuz dini başa çıkma düzeyleri ile algılanan gelir durumu arasında anlamlı ilişki vardır.

H11: Olumlu ve olumsuz dini başa çıkma düzeyleri ile öznel sağlık durumu arasında anlamlı ilişki vardır.

H12: Olumlu ve olumsuz dini başa çıkma düzeyleri sosyal çevreye göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H13: Olumlu ve olumsuz dini başa çıkma düzeyleri enkaz altında kalan yakın durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H14: Olumlu ve olumsuz dini başa çıkma düzeyleri yakın aile üyelerinin dışındaki kayıp durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H15: Olumlu ve olumsuz dini başa çıkma düzeyleri ile depremde evin aldığı hasar durumu arasında anlamlı ilişki vardır.

1. Yöntem

Bu araştırma nicel bir yaklaşım²⁷ benimsenerek yürütülmüştür. Çalışmada ilişkisel tarama deseni²⁸ çerçevesinde depremzedelerin dini başa çıkma biçimleri, dini tutumları ve deprem korkusu düzeyleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

1.1. Katılımcılar

Bu çalışmanın örneklemini 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremlerden doğrudan etkilenen ve Malatya ilinde ikamet eden depremzedeler oluşturmaktadır. Çalışmaya depremi bizzat yaşamış, 18 yaş ve üzeri, gönüllü kadın ve erkek katılımcılar dâhil edilmiştir. Bu özellikler araştırmanın dâhil etme kriterlerini (inclusion criteria) tanımlamaktadır. 18 yaş altındaki bireyler, gönüllü olmayanlar ve 6 Şubat depremleri sırasında afet bölgesinde bulunmayanlar dışlama kriterleri (exclusion criteria) kapsamında değerlendirilmiştir. Bu durum hem etik gerekliliklerin karşılanması hem de araştırmanın hedeflediği yetişkin örnekleminle tutarlılık sağlanması amacıyla benimsenmiştir.

Araştırmaya toplam 553 kişi katılmıştır. Ancak 24 katılımcı deprem sırasında bölgede bulunmadığı ve doğrudan bir deprem deneyimi yaşamadığı için, 5 katılımcı yaş kriterini karşılamadığı için ve 15 gözlem de uç değer içerdiği gerekçesiyle analiz dışı bırakılmıştır. Sonuç olarak nihai örneklem 509 katılımcıdan oluşmaktadır. Katılımcıların %66.2'si erkek (n=337), %33.8'i kadın (n=172) bireylerden oluşmaktadır. Katılımcıların

²⁷ John W. Creswell, *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches* (California: SAGE Publications, 2014), 3-4; Remzi Altunışık vd., *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (Sakarya: Sakarya Yayıncılık, 2012), 64-65.

²⁸ Creswell, *Research Design*, 11-12; John J. Shaughnessy vd., *Research Methods in Psychology* (New York: McGraw-Hill, 2012), 175-177; Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar İlkeler Teknikler* (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2012), 77-86; Şener Büyüköztürk vd., *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Pegem Akademi, 2020), 16-18.

yaşları 18 ile 80 arasında değişmekte olup, yaş ortalaması 33.96 (SD=11.32) olarak bulunmuştur. Medeni durum açısından incelendiğinde, katılımcıların %44.2'si bekâr (n=225), %52.5'i evli (n=267) ve %3.3'ü boşanmış (n=17) olduğunu bildirmiştir (bekar ve boşanmış seçenekleri birleştirilmiştir). Eğitim düzeyine bakıldığında, %0.8'i sadece okuryazar (n=4), %3.7'si ilkokul (n=19), %4.7'si ortaokul (n=24), %19.3'ü lise (n=98), %16.7'si önlisans (n=85), %46.6'sı lisans (n=237), %7.3'ü yüksek lisans (n=37) ve %1'i doktora (n=5) mezunudur. Algılanan gelir durumuna bakıldığında, katılımcıların %3.1'i gelirini çok kötü (n=16), %7.5'i kötü (n=38), %58.2'si orta (n=296), %28.3'ü iyi (n=144) ve %2.9'u çok iyi (n=15) olarak değerlendirmiştir. Öznel sağlık durumuna ilişkin bulgulara göre katılımcıların %3.3'ü sağlığını çok kötü (n=17), %5.3'ü kötü (n=27); %31.2'si orta (n=159), %37.3'ü iyi (n=190) ve %22.8'i çok iyi (n=116) şeklinde değerlendirmişlerdir. Katılımcıların yaşamlarının çoğunu geçirdikleri yer açısından bakıldığında; %84.9'u kentsel (n=432), %15.1'i kırsal (n=77) bölgelerde yaşamıştır. Deprem deneyimlerine göre katılımcıların %1.2'si (n=6) depremde enkaz altında kalmış, %98.8'i (n=503) kalmamıştır (analize alınmadı). Katılımcıların %37.3'ünün (n=190) yakınları enkaz altında kalmış, %62.7'sinin (n=319) kalmamıştır. Ayrıca %1.4'ü (n=7) yakın aile üyelerinden birini (anne, baba, kardeş, eş, çocuk) kaybetmiş, %98.6'sı (n=502) kayıp yaşamamıştır (analize alınmadı). Katılımcıların %47.3'ü (n=241) yakın aile üyelerinin dışında bir yakını kaybetmiş, %52.7'si (n=268) böyle bir kayıp yaşamamıştır. Ayrıca depremde ev hasar durumları incelendiğinde, katılımcıların %6.1'inin deprem sırasında evinin yıkıldığı (n=31), %20.2'sinin ağır hasarlı (n=103), %10.2'sinin orta hasarlı (n=52), %44.8'inin hafif hasarlı (n=228) ve %18.7'sinin hasarsız (n=95) olduğu belirlenmiştir.

1.2. Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmada katılımcılara ait demografik ve deprem deneyimine ilişkin bilgileri toplamak amacıyla yapılandırılmış bir kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Form iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini belirlemeye yönelik soruları içermektedir. Bu kapsamda; cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, algılanan gelir durumu, öznel sağlık durumu değerlendirmesi ve sosyal çevre gibi temel değişkenlere ilişkin veriler toplanmıştır. İkinci bölüm katılımcıların 6 Şubat depremleriyle ilgili doğrudan deneyimlerini tanımlamaya yönelik sorulardan oluşmaktadır. Bu bölümde; enkaz altında kalma durumu, enkaz altında kalan yakın durumu, yakın aile üyelerinin kaybı (anne, baba, kardeş, eş, çocuk), yakın aile üyelerinin dışındaki kayıplar ve ikamet edilen konutun hasar durumu gibi değişkenler yer almaktadır.

Dini Başa Çıkma Ölçeği: Pargament ve diğerleri tarafından geliştirilen Dini Başa Çıkma Ölçeği, bireylerin büyük yaşam stresörleriyle baş ederken dini inanç ve pratiklere nasıl başvurduklarını ölçmek amacıyla hazırlanmıştır.²⁹ Ölçek, dini başa çıkma stratejilerini olumlu (pozitif) ve olumsuz (negatif) olmak üzere iki temel boyutta ele almaktadır. Olumlu ve olumsuz dini başa çıkma alt ölçeklerinin psikometrik özelliklerini değerlendirmek

²⁹ Pargament vd., "Patterns of Positive and Negative Religious Coping".

amacıyla üç ayrı örneklem üzerinde yapılan analizlerde, Cronbach's alfa güvenirlik katsayılarının .69 ile .90 arasında değiştiği belirlenmiştir.³⁰ Ölçeğin Türkçe'ye uyarlaması farklı araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmiştir.³¹ Bu çalışmada Ekşi ve Sayın tarafından Türkçeye uyarlanan Dini Başa Çıkma Ölçeği kullanılmıştır. On maddeden oluşan ve 4'lü (hemen hemen hiç yapmam'dan sıklıkla yaparım'a) yanıt formatına sahip ölçeğin uyarlama çalışmasında Cronbach's alfa katsayısı pozitif dini başa çıkma için .91, negatif dini başa çıkma için .86 olarak raporlanmıştır.³² Şimdiki çalışmada, Cronbach's alfa katsayısı pozitif dini başa çıkma için .856, negatif dini başa çıkma için .866 olarak hesaplanmıştır.

Ok-Dini Tutum Ölçeği: Araştırmada bireylerin dini tutum düzeylerini ölçmek amacıyla Ok tarafından geliştirilen Dini Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Beşli Likert tipi bir yanıt formatına sahip olan ölçek; Biliş, Duygu, Davranış ve Tanrı olmak üzere dört alt boyuttan oluşmaktadır. Toplam sekiz madde içeren ölçeğin boyutları, bireylerin dini yaşantıya ilişkin farklı yönlerini değerlendirmeyi hedeflemektedir. Ölçeğin geliştirildiği çalışmada alt boyutlara ilişkin Cronbach's alfa güvenirlik katsayıları .75 ile .87 arasında değişmektedir.³³ Şimdiki çalışma kapsamında gerçekleştirilen analizlerde, ölçeğin alt boyutlarına ilişkin Cronbach's alfa katsayıları .813 ile .879 arasında değişmiştir. Ölçeğin toplam puanı için hesaplanan güvenirlik katsayısı ise .840 olarak belirlenmiştir.

Deprem Korkusu Ölçeği: Deprem korkusunu değerlendirmek amacıyla Prizmić-Larsen ve diğerleri tarafından geliştirilen bu ölçek, Beşli Likert tipi yanıt formatına sahiptir.³⁴ Ölçek duygusal ve somatik tepkileri içeren iki alt boyuttan oluşmakta ve toplam yedi madde içermektedir. Ölçeğin orijinal formunda Cronbach's alfa katsayısı .90 olarak bildirilmiştir. Bu çalışmada Sarı ve arkadaşları tarafından Türkçe'ye uyarlanan ölçek kullanılmıştır. Uyarlama çalışmasında ölçeğin Cronbach alfa katsayısı .89 olarak raporlanmıştır.³⁵ Mevcut çalışmada ölçeğin Cronbach alfası .883 olarak tespit edilmiştir.

1.3. Verilerin Toplanması ve Analizi Süreci

Araştırma verileri Kasım-Aralık 2024 tarihleri arasında 6 Şubat depremlerini deneyimlemiş bireylere yönelik düzenlenen çevrimiçi bir anket formu aracılığıyla

³⁰ Pargament vd., "Patterns of Positive and Negative Religious Coping", 714-716.

³¹ Halil Ekşi, *Başaçıkma, Dini Başaçıkma ve Ruh Sağlığı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma Eğitim, İlahiyat ve Mühendislik Fakültesi Öğrencilerinin Karşılaştırılması* (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001); Halil Ekşi - Mine Sayın, "The Adaptation of Religious Coping Scale into Turkish language: A Study of Bilingual Equivalence, Validity and Reliability" (AGP Humanities and Social Sciences Conference, Berlin: BAU International Berlin University, 2016).

³² Ekşi - Sayın, "The Adaptation of Religious Coping Scale".

³³ Üzeyir Ok, "Dini Tutum Ölçeği: Ölçek Geliştirme ve Geçerlik Çalışması", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 8/2 (2011), 542.

³⁴ Zvezdana Prizmić-Larsen vd., "Fear of COVID-19 and Fear of Earthquake: Multiple Distressing Events and Well-Being in Croatia", *Psychological Reports* 0/0 (2023), 1-22.

³⁵ Tuğba Sarı vd., "The Development of the Fear of Earthquake Scale: Validity and Reliability Study in Türkiye after the 2023 Earthquake", *BMC Psychology* 11/1 (2023), 1-10.

toplanmıştır. Veri toplama sürecinde olasılıklı olmayan örnekleme stratejileri izlenmiştir.³⁶ Katılımcılar depremin etkisinin yoğun biçimde hissedildiği Malatya ili sınırlarında yaşayan bireyler arasından seçilmiş ve bu bağlamda amaçlı örnekleme (purposive sampling) yöntemi kullanılmıştır.³⁷ Çalışmanın doğasına uygun olarak konteyner kentler, parklar, çarşılar, mahalle araları, site alanları, iş ve alışveriş merkezleri gibi çeşitli alanlarda potansiyel katılımcılara ulaşılmıştır. Çalışmaya katılımı kabul eden bireylere dijital ortamda anket bağlantısı yönlendirilmiş ve çevrimiçi veri toplama gerçekleştirilmiştir. Ayrıca çalışmaya katılan bireylerden depremi deneyimlemiş diğer kişilere de anket formunu iletmeleri istenmiş, böylece örnekleme sürecine örneklem genişletimini sağlamak amacıyla kartopu örnekleme (snowball sampling) tekniği de dahil edilmiştir.³⁸ Araştırmada yapılacak korelasyon ve bağımsız örneklem t-testi analizleri için örneklem büyüklüğü G*Power 3.1 programı kullanılarak belirlenmiştir. Korelasyon analizinde orta düzey etki ($\rho=.30$), anlamlılık düzeyi $\alpha=.05$ ve istatistiksel güç $(1-\beta)=.95$ parametrelerine göre minimum 138 katılımcı gerekliliği hesaplanmıştır. Bağımsız örneklem t-testindeyse orta etki büyüklüğü ($d=0.50$), anlamlılık düzeyi $\alpha=.05$ ve istatistiksel güç $(1-\beta)=.95$ esas alınarak toplam 210 katılımcı (her grupta 105 kişi) gerekliliği belirlenmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın örneklem büyüklüğü her iki analiz için yeterli düzeydedir.

Veri analizleri IBM SPSS Statistics ve AMOS programlarıyla gerçekleştirilmiştir. Analiz sürecinde önce veri seti temizlenmiş ve düzenlenmiş, ardından betimsel istatistikler hesaplanmış, ölçeklerin güvenirliği değerlendirilmiş ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır. İki kategorili değişkenlere ilişkin grup farklılıkları bağımsız örneklem t-testi ile sürekli değişkenler arasındaki ilişkiler ise Pearson korelasyon katsayısıyla analiz edilmiştir.

1.4. İşlem Süreci

Araştırmanın uygulanmasına İnönü Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu tarafından verilen onay sonrasında başlanmıştır (Tarih: 17.10.2024, Oturum Sayısı: 18, Karar Sayısı: 27). Katılımcı seçiminde (recruitment process) 6 Şubat depremlerinden doğrudan etkilenmiş bireyler hedeflenmiştir. Bu doğrultuda Malatya ilinde ikamet eden bireyler araştırmaya dâhil edilmiştir. Tüm katılımcılar araştırmaya gönüllü olarak katılmış ve çevrimiçi ortamda hazırlanan veri toplama formunu doldurmuştur. Herhangi bir soru ya da endişe durumunda ulaşılabilimleri amacıyla araştırmacının iletişim bilgileri katılımcılarla paylaşılmıştır. Anket uygulaması ortalama 15 dakika sürmüştür.

1.5. Keşifsel Veri Analizi

İstatistiksel çıkarım yapılmadan önce veri setinin yapısını anlamak ve potansiyel sorunları tespit etmek amacıyla keşifsel veri analizi (exploratory data analysis)

³⁶ Altunışık vd., *Araştırma Yöntemleri*, 141-142; Neil Coulson, *Online Research Methods for Psychologists* (New York: Bloomsbury Academic, 2015); Büyüköztürk vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 91.

³⁷ Büyüköztürk vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 92-95; Altunışık vd., *Araştırma Yöntemleri*, 142-143.

³⁸ Altunışık vd., *Araştırma Yöntemleri*, 143-144.

gerçekleştirilmiştir.³⁹ Bu süreçte değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler ve grafikler incelenmiştir. Bu analizler veri setindeki aykırı değerlerin, eksik verilerin, kodlama hatalarının ya da normal dağılımdan sapmaların belirlenmesine yardımcı olurken, aynı zamanda kullanılacak istatistiksel testlerin varsayımlarının karşılanıp karşılanmadığını değerlendirmek için de kritik öneme sahiptir. Ayrıca hipotez testi stratejilerinin belirlenmesine yönelik ön analiz işlevi görür.

Veri toplama süreci çevrimiçi⁴⁰ ve zorunlu yanıt formatında yürütüldüğünden, eksik veri⁴¹ (missing data) gözlemlenmemiştir. Veri setindeki değişkenler, uç değerlerin belirlenmesi amacıyla incelenmiştir.⁴² Bu kapsamda öncelikle tüm gözlemler standart puanlara (z-skorlarına) dönüştürülmüş ve ± 3 z-skoru eşliğini aşan değerler potansiyel aykırı değer olarak değerlendirilmiştir.⁴³ Dağılımın biçimini ve olası uç değerleri görsel olarak incelemek üzere kutu-çizgi grafikleri (box-and-whisker plots) kullanılmıştır. Uç değer analizi kapsamında, deprem korkusu değişkeninde aykırı bir gözleme rastlanmamıştır. Ancak dini tutum değişkeninde 9, dini başa çıkma değişkeninde de 6 uç değer belirlenmiştir. Belirlenen bu aykırı gözlemler, istatistiksel analizlerin güvenilirliğini sağlamak amacıyla veri setinden çıkarılmıştır. Bu işlem sonrasında analizlerde kullanılan geçerli örneklem büyüklüğü 509 kişi olarak güncellenmiştir. Uç değerler çıkarıldıktan sonra olumlu dini başa çıkma (-2.74/.78), olumsuz dini başa çıkma (-1.67/1.38), dini tutum (-2.95/.94) ve deprem korkusu (-1.90/1.90) değişkenlerine ait z-skorlarının hepsinin ± 3 aralığında yer aldığı gözlemlenmiştir. Değişkenlerin normal dağılıma uygunluğunu değerlendirmek amacıyla çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri incelenmiştir. Olumlu dini başa çıkma değişkeni için çarpıklık -1.31, basıklık 1.24; olumsuz dini başa çıkma için -0.19 ve -1.07; dini tutum için -1.09 ve 0.70; deprem korkusu için ise 0.04 ve -0.83 olarak hesaplanmıştır. Bu değerler ± 2 aralığı içinde yer almakta olup⁴⁴ değişkenlerin normal dağılıma makul ölçüde uyum gösterdiğini ortaya koymaktadır.

³⁹ George A. Morgan vd., *IBM SPSS for Introductory Statistics Use and Interpretation* (New York: Routledge, 2020), 64-65; Joseph F. Hair vd., *Multivariate Data Analysis* (Andover: Cengage Learning, 2019), 45-49; Craig A. Mertler vd., *Advanced and Multivariate Statistical Methods: Practical Application and Interpretation* (New York: Routledge, 2022), 32-33; Virginia Harrison vd., *SPSS for Psychologists* (London: Red Globe Press, 2021), 52-53.

⁴⁰ Tristram Hooley vd., *What is Online Research? Using the Internet for Social Science Research* (Cornwall: Bloomsbury Academic, 2012), 39-45; Coulson, *Online Research Methods*.

⁴¹ Hair vd., *Multivariate Data Analysis*, 56; Mertler vd., *Advanced and Multivariate Statistical Methods*, 33-35.

⁴² Barbara G. Tabachnick - Linda S. Fidell, *Using Multivariate Statistics* (New York: Pearson, 2007), 72-77; Hair vd., *Multivariate Data Analysis*, 85-93; Mertler vd., *Advanced and Multivariate Statistical Methods*, 35-38.

⁴³ Mertler vd., *Advanced and Multivariate Statistical Methods*, 35-38.

⁴⁴ Tabachnick - Fidell, *Using Multivariate Statistics*, 79-80; Hair vd., *Multivariate Data Analysis*, 93-97; Mertler vd., *Advanced and Multivariate Statistical Methods*, 38-40; Morgan vd., *IBM SPSS for Introductory Statistics*, 54-61; Darren George - Paul Mallery, *IBM SPSS Statistics 23 Step by Step A Simple Guide and Reference* (New York: Routledge, 2016), 114-115.

1.6. Doğrulamalı Faktör Analizi

Analiz sürecine geçmeden önce çalışmada yer alan değişkenlerin ölçme modelleri doğrulamalı faktör analiziyle (DFA) sınanmıştır. DFA analizleri, önerilen faktör yapısının gözlenen verilerle örtüşüp örtüşmediğini değerlendirmek amacıyla yürütülmüş; değerlendirme sürecinde χ^2/df oranı, CFI, RMSEA ve SRMR gibi temel uyum indeksleri dikkate alınmıştır.⁴⁵ Ölçeklerin çok değişkenli normal dağılım varsayımını karşılaması nedeniyle parametre tahminlerinde Maksimum Olabilirlik yöntemi esas alınmıştır.

DFA sonuçları doğrultusunda her bir yapıya ilişkin uyum iyiliği istatistikleri değerlendirilmiştir. İki faktörlü yapıya sahip on maddelik Dini Başa Çıkma Ölçeği'nin birinci düzey çok faktörlü modeline ait uyum indeksleri, önerilen yapının verilerle yeterli düzeyde örtüştüğünü göstermektedir ($\chi^2[33, N=509]=99.147$; $df=33$; $\chi^2/df=3.004$; SRMR=.0338; RMSEA=.063; CFI=.971; NFI=.958; GFI=.963; AGFI=.938). Dört faktörlü ve sekiz maddeden oluşan Dini Tutum Ölçeği'ne ilişkin birinci düzey DFA sonuçları, modelin veriyle iyi düzeyde uyum sağladığını göstermektedir ($\chi^2(14, N=509)=25.800$, $p<.05$; $\chi^2/sd=1.843$; RMSEA=.041; SRMR=.0183; CFI=.994; NFI=.988; GFI=.988; AGFI=.969). Deprem Korkusu Ölçeği'nin iki alt boyut ve toplam yedi maddeden oluşan birinci düzey faktör yapısı DFA ile test edilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen uyum iyiliği indeksleri modelin veri ile oldukça iyi düzeyde uyum sağladığını göstermektedir ($\chi^2(12, N=509)=17.785$; $\chi^2/sd=1.482$; RMSEA=.031; SRMR=.0182; CFI=.997; NFI=.990; GFI=.990; AGFI=.977). Bu bulgular çalışmada kullanılan ölçeklerin yapı geçerliliğinin doğrulandığını ve her bir ölçüm modelinin araştırma verisiyle anlamlı şekilde örtüştüğünü göstermektedir.⁴⁶

2. Araştırma Sonuçları

Analiz sürecinin ilk aşamasında temel değişkenler arasındaki doğrusal ilişkileri değerlendirmek amacıyla Pearson korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. İzleyen aşamada da demografik değişkenlerin olumlu ve olumsuz dini başa çıkma düzeyleriyle ilişkisini incelemek için istatistiksel analizler gerçekleştirilmiştir. İkili gruplarda (örneğin cinsiyet) bağımsız örneklem t-testi, sürekli değişkenlerde (örneğin yaş) ise Pearson korelasyon analizi kullanılmıştır.

⁴⁵ Dennis L. Jackson vd., "Reporting Practices in Confirmatory Factor Analysis: An Overview and Some Recommendations", *Psychological Methods* 14/1 (2009), 14-17; Peter M. Bentler, "Comparative Fit Indexes in Structural Models", *Psychological Bulletin* 107/2 (1990), 238-246; Li-tze Hu - Peter M. Bentler, "Fit Indices in Covariance Structure Modeling: Sensitivity to Underparameterized Model Misspecification", *Psychological Methods* 3/4 (1998), 446-450; Rex B. Kline, *Principles and Practice of Structural Equation Modeling* (New York: Guilford Press, 2023), 172-178.

⁴⁶ Li-tze Hu - Peter M. Bentler, "Cutoff Criteria for Fit Indexes in Covariance Structure Analysis: Conventional Criteria Versus New Alternatives", *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal* 6/1 (1999), 1-55; Barbara M. Byrne, *Structural Equation Modeling With AMOS* (New York: Routledge, 2016), 86-102; Kline, *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*, 156-173.

Tablo 1: Betimsel İstatistikler ve Değişkenler Arasındaki Karşılıklı Korelasyonlar

	M	S.D.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1 Olumlu DBÇ	3.58	.49	1									
2 Olumsuz DBÇ	2.67	.96	.304**	1								
3 DK Toplam	3.02	1.04	.098*	.051	1							
4 DK Duygusal	3.42	1.10	.084	.001	.935**	1						
5 DK Somatik	2.47	1.18	.097*	.104*	.898**	.682**	1					
6 DT Toplam	4.36	.62	.741**	.175**	.113*	.116**	.090*	1				
7 DT Davranış	4.05	.91	.621**	.194**	.089*	.075	.090*	.816**	1			
8 DT Duygu	4.07	.98	.640**	.207**	.180**	.164**	.168**	.856**	.689**	1		
9 DT Bilgi	4.76	.68	.293**	.000	-.063	-.024	-.101*	.533**	.203**	.266**	1	
10 DT Tanrı	4.56	.79	.594**	.077	.089*	.099*	.061	.718**	.414**	.460**	.271**	1

Not: DBÇ= Dini Başa Çıkma; DK=Deprem Korkusu; DT=Dini Tutum; Deprem Korkusu ve Dini Tutum Ölçeği'nin ranjı 1-5 iken, Dini Başa Çıkma Ölçeği'nin 1-4'tür; N=509

*p<.05; **p<.01 (2-yönlü)

Tablo 1’de görüldüğü üzere katılımcıların olumlu dini başa çıkma puanları $M=3.58$ ($SD=0.49$), olumsuz dini başa çıkma puanları $M=2.67$ ($SD=0.96$), deprem korkusu puanları $M=3.02$ ($SD=1.04$) ve dini tutum puanları $M=4.36$ ($SD=0.62$) olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar, örnekleimde olumlu dini başa çıkma düzeyinin görece yüksek, olumsuz dini başa çıkmanın ise daha düşük düzeyde olduğunu; dini tutum puanlarının yüksek, deprem korkusu puanlarının ise orta seviyede seyrettiğini göstermektedir. Değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla gerçekleştirilen Pearson korelasyon analizi sonuçlarına göre Olumlu Dini Başa Çıkma ile Deprem Korkusu ($r=.098$; $p<.05$) ve Dini Tutum ($r=.741$; $p<.01$) arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Ayrıca Olumsuz Dini Başa Çıkma ile Dini Tutum arasında da anlamlı ve pozitif bir ilişki tespit edilmiştir ($r=.175$; $p<.01$). Buna karşın Olumsuz Dini Başa Çıkma ile Deprem Korkusu arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($r=.051$; $p>.05$). Son olarak Deprem Korkusu ile Dini Tutum arasında da pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür ($r=.113$; $p<.05$).

Tablo 2: Cinsiyete Göre Dini Başa Çıkma T-Testi

	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	SD	df	t	p
Olumlu	Erkek	337	3.54	.50	507	-2.729	.007
DBÇ	Kadın	172	3.66	.45			
Olumsuz	Erkek	337	2.82	.94	507	4.776	.000
DBÇ	Kadın	172	2.39	.94			

Cinsiyet değişkenine göre gerçekleştirilen bağımsız örneklem t-testi sonuçları incelendiğinde (Tablo 2), hem Olumlu Dini Başa Çıkma [$t(507)=-2.729$, $p<.01$] hem de Olumsuz Dini Başa Çıkma [$t(507)=4.776$, $p<.001$] puanlarında anlamlı düzeyde fark olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu dini başa çıkma biçimlerinin cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 3: Medeni Duruma Göre Dini Başa Çıkma T-Testi

	MedeniD.	N	$\bar{X}$	SD	df	t	p
Olumlu	Bekar	242	3.52	.49	507	-2.745	.006
DBÇ	Evli	267	3.63	.48			
Olumsuz	Bekar	242	2.68	.96	507	.120	.905
DBÇ	Evli	267	2.67	.96			

Gerçekleştirilen analizlere (Tablo 3) göre Olumlu Dini Başa Çıkma puanları medeni durum değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$t(507)=-2.745$; $p<.01$]. Öte yandan Olumsuz Dini Başa Çıkma puanları açısından medeni durum grupları arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır [$t(507)=.120$; $p=.905$].

Tablo 4: Sosyal Çevreye Göre Dini Başa Çıkma T-Testi

	Sosyal Ç.	N	$\bar{X}$	SD	df	t	p
Olumlu	Kırsal	77	3.62	.47	507	.812	.417
DBÇ	Kentsel	432	3.57	.49			
Olumsuz	Kırsal	77	2.75	.92	507	.786	.432
DBÇ	Kentsel	432	2.66	.97			

Yapılan analizlere göre (Tablo 4), Olumlu Dini Başa Çıkma [$t(507)=.812, p>.05$] ve Olumsuz Dini Başa Çıkma [$t(507)=.786, p>.05$] puanlarının sosyal çevre değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı belirlenmiştir.

Tablo 5: Depremde Enkaz Altında Kalan Bir Yakının Olup Olmamasına Göre Dini Başa Çıkma T-Testi

		N	$\bar{X}$	SD	df	t	p
Olumlu	Evet	190	3.59	.46	507	.301	.764
DBÇ	Hayır	319	3.57	.50			
Olumsuz	Evet	190	2.66	1.00	507	-.169	.886
DBÇ	Hayır	319	2.68	.94			

Gerçekleştirilen analizlere göre (Tablo 5), katılımcıların depremde enkaz altında bir yakınının olup olmamasına göre Olumlu Dini Başa Çıkma [$t(507)=.301, p>.05$] ve Olumsuz Dini Başa Çıkma [$t(507)=-.169, p>.05$] puanlarında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir.

Tablo 6: Depremde Birinci Derece Dışında Yakın Olarak Görülen Kişilerin Kaybına Göre Dini Başa Çıkma T-Testi

		N	$\bar{X}$	SD	df	t	p
Olumlu	Evet	241	3.59	.49	507	.517	.605
DBÇ	Hayır	268	3.57	.49			
Olumsuz	Evet	241	2.68	.97	507	.213	.832
DBÇ	Hayır	268	2.66	.95			

Yürütülen analizlere göre (Tablo 6), katılımcıların depremde yakın aile üyelerinin dışında bir yakını kaybedip kaybetmemesine göre Olumlu Dini Başa Çıkma [$t(507)=.517, p>.05$] ve Olumsuz Dini Başa Çıkma [$t(507)=.213, p>.05$] puanlarında anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Tablo 7: Sürekli Demografik Değişkenler ile Dini Başa Çıkma Biçimleri Arasındaki İlişkiler

		Yaş	Eğitim Durumu	Gelir Algısı	Sağlık Algısı	Hasar Durumu
Olumlu	r	.143**	-.245**	.088*	.144**	-.025
Dini Başa Çıkma	p	.001	.000	.047	.001	.580
	n	509	509	509	509	509
Olumsuz	r	-.040	-.121**	.010	.117**	.091*
Dini Başa Çıkma	p	.369	.006	.814	.008	.040
	n	509	509	509	509	509

* $p<.001$; ** $p<.01$ (2-yönlü)

Sürekli demografik değişkenlerle dini başa çıkma biçimleri arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla gerçekleştirilen Pearson korelasyon analizi sonuçları Tablo 7’de sunulmuştur. Olumlu dini başa çıkma değişkeni ile yaş ($r=.143, p<.01$), algılanan gelir düzeyi ($r=.088, p<.05$) ve sağlık algısı ($r=.144, p<.01$) arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Öte yandan eğitim düzeyi ile olumlu dini başa çıkma arasında

negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r=-.245$, $p<.001$). Depremde evin aldığı hasar durumuyla olumlu dini başa çıkma arasında ise anlamlı bir ilişki gözlenmemiştir ($r=-.025$, $p>.05$). Olumsuz dini başa çıkma değişkenine ilişkin analizlerde ise bu değişkenin sağlık algısı ($r=.117$, $p<.01$) ve evin hasar durumuyla ($r=.091$, $p<.05$) pozitif yönde, eğitim düzeyiyle ise negatif yönde ($r=-.121$, $p<.01$) anlamlı ilişkiler gösterdiği saptanmıştır. Buna karşılık yaş ($r=-.040$, $p>.05$) ve algılanan gelir düzeyiyle ($r=.010$, $p>.05$) olumsuz dini başa çıkma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

3. Tartışma

Bu araştırmada 6 Şubat depremlerini doğrudan deneyimlemiş bireylerde olumlu ve olumsuz dini başa çıkma biçimleri, deprem korkusu ve dini tutum arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Ulaşılan bulgular araştırma hipotezleri doğrultusunda değerlendirilmiş ve mevcut literatür ışığında yorumlanarak tartışılmıştır.

Çalışmada test edilen ilk hipotez, bireylerin dini tutum düzeyleri arttıkça olumlu dini başa çıkma eğilimlerinin de artacağı yönündedir. Yapılan analizler bu hipotezi desteklemiştir. Olumlu dini başa çıkma ile dini tutum arasında anlamlı ve güçlü bir pozitif ilişki olduğu bulunmuştur ($r=.741$; $p<.01$). Bu sonuç literatürdeki pek çok çalışmayla örtüşmektedir. Nitekim Pargament, din ve dindarlığın bireylerin stresli yaşam olaylarıyla başa çıkmada önemli bir işlev gördüğünü ve özellikle olumlu dini başa çıkma stratejilerinin inanç sisteminin gücünden beslendiğini vurgulamaktadır.⁴⁷ Benzer şekilde Ano ve Vasconcelles yaptıkları meta-analizde, olumlu dini başa çıkmayla psikolojik uyum arasında anlamlı pozitif ilişkiler bulunduğunu ve bu ilişkinin dindarlık düzeyi yüksek bireylerde daha belirgin olduğunu belirtmiştir.⁴⁸ Ayten ve Aydın da dindarlık ve olumlu dini başa çıkma arasında pozitif ilişki olduğunu rapor etmiştir.⁴⁹ Diğer bazı çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır.⁵⁰ Nitekim insanlar genel dini inanç ve pratiklerini, zor zamanlarda belirli dini düşünce, duygu, davranış ve ilişki biçimlerine dönüştürerek kullanırlar.⁵¹ Özellikle afet gibi kontrol kaybının yoğun olarak hissedildiği durumlarda,⁵² bireylerin dini tutumlarının güçlü olması onların olumlu dini başa çıkma biçimlerini (örneğin Allah'a güven, dua ve anlam arayışı gibi) daha fazla kullanmalarına olanak tanıyabilir.⁵³ Bu noktada

⁴⁷ Pargament, *The Psychology of Religion and Coping*, 288-300; Pargament vd., "Patterns of Positive and Negative Religious Coping", 712; Pargament - Park, "In Times of Stress: The Religion-Coping Connection", 45-51; Kenneth I. Pargament vd., "God Help Me (I): Religious Coping Efforts as Predictors of the Outcomes to Significant Negative Life Events", *American Journal of Community Psychology* 18/6 (01 Aralık 1990), 796.

⁴⁸ Gene G. Ano - Erin B. Vasconcelles, "Religious Coping and Psychological Adjustment to Stress: A Meta-Analysis", *Journal of Clinical Psychology* 61/4 (2005), 473-474.

⁴⁹ Ayten, *Tanrı'ya Sığınmak*, 108-112; Cüneyd Aydın, *Birey ve Kutsal Destek* (Ankara: Sonçağ Akademi, 2024), 186-189.

⁵⁰ Bahadır - Ay, "Deprem Kaygısı ve Dini Başa Çıkma", 94.

⁵¹ Pargament vd., "Patterns of Positive and Negative Religious Coping", 720; Küçükcan - Köse, *Doğal Afetler ve Din*, 76-85.

⁵² İmamoğlu, "Deprem Sonrasında Karşılaşılan Psikolojik Tepkiler ve Dini İçerikleri", 84.

⁵³ Harold G. Koenig vd., *Handbook of Religion and Health* (New York: Oxford University Press, 2012), 117.

dindarlığın yalnızca ibadetlerin yerine getirilmesinden ibaret olmadığı, aynı zamanda insanların yaşamın belirsizlikleriyle başa çıkmalarına yardımcı olan koruyucu bir mekanizma sunduğu belirtilmektedir.⁵⁴ Dolayısıyla araştırmada elde edilen bu korelasyon, dini tutumun olumlu dini başa çıkma davranışlarını destekleyen ve besleyen bir kaynak olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışmada test edilen ikinci hipotez, olumlu dini başa çıkmayla deprem korkusu arasında pozitif bir ilişki bulunduğunu öngörmektedir. Bu hipotez elde edilen verilerle desteklenmiştir. Gerçekleştirilen Pearson korelasyon analizi sonuçlarına göre olumlu dini başa çıkmayla deprem korkusu arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur ($r=.098$; $p<.05$). Ulaşılan bulgular deprem korkusu arttıkça bireylerin olumlu dini başa çıkma stratejilerine daha fazla yöneldiklerini göstermektedir. Her ne kadar korelasyonun gücü zayıf olsa da istatistiksel olarak anlamlıdır. Afetler, bireylerde kontrol kaybı ve yoğun bir tehdit algısı meydana getirerek onları başa çıkma kaynaklarına yöneltebilmektedir. Bu bağlamda din hem bireysel hem de toplumsal düzeyde güçlü bir psikolojik destek kaynağı olarak öne çıkmaktadır.⁵⁵ Araştırmalarda Tanrı'yı destekleyici bir ortak olarak deneyimlemenin (collaborative religious coping) ve dini ritüellere katılım gibi olumlu dini başa çıkma stratejilerinin, zorlayıcı yaşam olayları karşısında daha olumlu fiziksel ve zihinsel sağlıkla ilişkili olduğu bulunmuştur.⁵⁶ Meta-analitik bulgular da bu ilişkiyi destekler niteliktedir. Ano ve Vasconcelles'in 49 çalışmayı kapsayan incelemesi, olumlu dini başa çıkmanın stresli yaşam olaylarında psikolojik uyumla tutarlı biçimde pozitif ilişkili olduğunu göstermiştir.⁵⁷ Kula ve arkadaşlarının 1999 depremleri üzerine yaptığı bir çalışmada depremi yaşayan bireylerin büyük çoğunluğunun dini başa çıkma stratejilerine yöneldiği belirlenmiştir. Katılımcıların Allah'a dua etme, Kelime-i Şehadet getirme, salavat ve tekbir okuma, Kur'an okuma ve namaz kılma gibi dini pratiklerle manevi güç kazanmaya çalıştıkları görülmüştür. Ayrıca ölümü ve ahireti düşünerek kendilerini teselli ettikleri de rapor edilmiştir. Araştırma bulgularına göre bu olumlu dini başa çıkma yöntemlerine başvuran bireylerin, olumsuz başa çıkma yollarını tercih edenlere kıyasla daha olumlu psikolojik sonuçlar yaşadığı ortaya konmuştur.⁵⁸ 6 Şubat depremlerine ilişkin gerçekleştirilen bir çalışmada da afetle başa çıkma sürecinde bireylerin olumlu dini başa çıkma stratejilerine yöneldikleri belirlenmiştir. Araştırma bulguları olumlu dini başa çıkma yollarını kullanan depremzedelerin, dini inançlarından güç alarak psikolojik ve fiziksel açıdan kendilerini daha iyi hissettiklerini ortaya koymuştur.⁵⁹ Benzer şekilde 6 Şubat depremleri üzerine gerçekleştirilen diğer bazı çalışmalarda da depremzedelerin daha

⁵⁴ Koenig vd., *Handbook of Religion and Health*, 119-120.

⁵⁵ Koenig vd., *Handbook of Religion and Health*, 117; Kula, "Deprem ve Dini Başa Çıkma", 250; Küçükcan - Köse, *Doğal Afetler ve Din*, 76-78.

⁵⁶ Pargament vd., "God Help Me: (I)"; Pargament vd., "Patterns of Positive and Negative Religious Coping", 711; Küçükcan - Köse, *Doğal Afetler ve Din*, 80-82.

⁵⁷ Ano - Vasconcelles, "Religious Coping and Psychological Adjustment to Stress", 473-474.

⁵⁸ Kula, "Deprem ve Dini Başa Çıkma", 242-254.

⁵⁹ Ünal - Kurt, "Depremzedelerin Afetle Başa Çıkma Davranışlarında Dinin Rolü", 58.

ziyade olumlu dini başa çıkma tarzlarına yöneldikleri tespit edilmiştir.⁶⁰ 6 Şubat depremleri üzerine gerçekleştirilen bir başka çalışmada da olumlu dini başa çıkma ile deprem kaygısı arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir.⁶¹ Bir diğer çalışmada da deprem sonrası travmatik düzey ile olumlu dini başa çıkma arasında olumlu bir ilişki tespit edilmiştir.⁶² Bu bulgular deprem korkusu yaşayan bireylerin dini inançlarına daha fazla yönelerek dua, Tanrı'ya güven ya da anlam arayışı gibi olumlu dini başa çıkma yöntemlerini kullandıklarını göstermektedir. Bu tür yöntemlerin kişilerin korkularıyla başa çıkmasına yardımcı olduğu ve onların psikolojik dayanıklılıklarını güçlendirdiği düşünülmektedir. Bu bağlamda, “insanın âcizliği” karşısında “Tanrı'nın kudreti”ne sığınma, dini başa çıkmanın temelini oluşturan motivasyonlardan biri olabilir. Ancak Pargament'in de belirttiği gibi dinin faydaları her zaman koşulsuz değildir. Dinin etkisi bireyin dini nasıl yaşadığına, ne ölçüde içselleştirdiğine, yaşadığı sosyal bağlama ve karşı karşıya kaldığı stres düzeyine bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir.⁶³ Bu nedenle bulguların olumlu bir ilişkiyi ortaya koyması, dinin korkuyla başa çıkmada önemli bir kaynak olduğunu göstermekte, fakat bu ilişkinin bireysel farklılıklar ve kültürel bağlam içinde ele alınması gerektiğini de hatırlatmaktadır.

Çalışmada sınanan üçüncü hipotez, olumsuz dini başa çıkmayla deprem korkusu arasında pozitif bir ilişki bulunduğunu varsaymaktadır. Ulaşılan bulgular beklenen pozitif ilişki hipotezini desteklememiştir. Araştırmada olumsuz dini başa çıkma ile deprem korkusu arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($r=.051$; $p>.05$). Bu bulgu beklenenin aksine, deprem korkusunun olumsuz dini başa çıkma biçimlerini artırmadığını göstermektedir. Oysa literatürde travmatik deneyimlerin bireyde dini şüphe, cezalandırıcı Tanrı algısı ve manevi çatışma gibi dini temelli psikolojik gerilimleri tetikleyebileceği öne sürülmektedir.⁶⁴ Bu çerçevede anlamlı bir pozitif ilişkinin beklenmesi doğaldır. Ancak elde edilen bulgu söz konusu ilişkinin bağlamdan etkilenebileceğine işaret etmektedir. Deprem gibi ani afetlerde bireyler öncelikle dua, teslimiyet ve ibadet etme gibi pozitif başa çıkma biçimlerine yönelme eğilimindedir.⁶⁵ Olumsuz dini başa çıkma çoğunlukla travma sonrası sürecin ilerleyen dönemlerinde ortaya çıkabilmektedir. Sonuçlar, bu aşamada bireylerin henüz inanç açısından derin çatışmalar yaşamamış

⁶⁰ Gören, “Afet Sonrası İkincil Travmatik Stres ve Dini Başa Çıkma”, 96-98.

⁶¹ Bahadır - Ay, “Deprem Kaygısı ve Dini Başa Çıkma”, 94.

⁶² Aka, “Kahramanmaraş Depremi Sonrası Travmatik Belirtiler, Dini Başa Çıkma ve Psikolojik İyi Oluş İlişkisi”, 971.

⁶³ Pargament, “The Bitter and The Sweet”, 170-177; Küçükcan - Köse, *Doğal Afetler ve Din*, 76-77.

⁶⁴ Pargament vd., “Patterns of Positive and Negative Religious Coping”, 720-721.

⁶⁵ Pargament vd., “Patterns of Positive and Negative Religious Coping”, 720; Gören, “Afet Sonrası İkincil Travmatik Stres ve Dini Başa Çıkma”; Ünal - Kurt, “Depremzedelerin Afetle Başa Çıkma Yollarında Dinin Rolü”; Pargament vd., “God Help Me: (I)”; Ano - Vasconcelles, “Religious Coping and Psychological Adjustment to Stress”; Günerigök, *Deprem Sonrası Dini Başa Çıkma*, 106-111; Ayşe Betül Tozal, *6 Şubat Kahramanmaraş Depremlerini Yaşayan Genç Kadınlarda Dini Başa Çıkma (Malatya Örneği)* (Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024).

olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca kişilerin Tanrı tasavvuru ve dini anlayışlarının,⁶⁶ bu tür olumsuz başa çıkma tepkilerinin bastırılmasına yol açabileceği düşünülmektedir. Literatürde benzer sonuçlara ulaşan araştırmalar mevcuttur. Örneğin 6 Şubat depremlerini konu edinen bir araştırmada olumsuz dini başa çıkma ile deprem kaygısı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.⁶⁷ Sonuç olarak olumsuz dini başa çıkma ile deprem korkusu arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı çıkmaması, bu iki değişkenin etkileşiminin görüldüğünden daha karmaşık olduğunu göstermektedir. Deprem korkusu bireyde manevi bir çatışmadan ziyade daha çok olumlu dini başa çıkma yollarını tetiklemiş olabilir. Ayrıca bu bulgu olumsuz dini başa çıkmanın bağlam, zamanlama ve inanç yapıları gibi birçok değişkene bağlı olarak ortaya çıktığına da işaret etmektedir.

Bu çalışmada test edilen dördüncü hipotez, olumsuz dini başa çıkma ile dini tutum arasında pozitif bir ilişki olduğunu öne sürmektedir. Elde edilen bulgular bu hipotezi desteklemiştir. Korelasyon analizi sonucunda olumsuz dini başa çıkma ile dini tutum arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($r=.175$; $p<.01$). Bu bulgu ilk bakışta paradoksal gibi görünse de dinin birey yaşamında oynadığı çok yönlü rolü anlamak açısından önemli ipuçları sunmaktadır. Her ne kadar genel olarak dindarlık daha çok olumlu dini başa çıkma biçimleriyle ilişkilendirilse de dindar bireylerin zaman zaman dini inançlarıyla çatışan tutumlar geliştirebildikleri, Tanrı'ya yönelik öfke ya da cezalandırıcı Tanrı tasavvurları gibi olumsuz dini başa çıkma biçimlerine de başvurabildikleri görülebilmektedir.⁶⁸ Nitekim Pargament ve arkadaşları, olumlu ve olumsuz dini başa çıkma biçimlerinin birbirinden bağımsız işleyen ayrı örüntüler olduğunu belirtmektedir.⁶⁹ Bu iki başa çıkma biçimi karşıt kutuplar olarak değil aynı bireyde eşzamanlı olarak da görülebilen farklı süreçler olarak değerlendirilmelidir. Olumlu dini başa çıkma, Tanrı'ya güven ve anlam arayışı gibi yapıcı stratejileri içerirken; olumsuz dini başa çıkma, Tanrı'nın cezalandırıcı olarak algılanması, ruhsal hoşnutsuzluk veya şeytani atıflar gibi çatışmalı yaklaşımları kapsar.⁷⁰ Öte yandan bu çalışmada olumsuz dini başa çıkmayla dini tutum arasında pozitif bir ilişki bulunsa da olumlu dini başa çıkma ile dini tutum arasındaki ilişkinin ($r=.741$; $p<.01$) çok daha güçlü olduğu görülmektedir. Bu durum bireylerin dini inançlarıyla kurdukları ilişkinin ağırlıklı olarak olumlayıcı ve destekleyici bir çerçevede şekillendiğini göstermektedir. Olumsuz dini başa çıkma örüntüleri bu olumlu yapı içerisinde zaman zaman ortaya çıkan tepkiler olarak düşünülmektedir. Olumsuz dini başa çıkma ve dindarlık konusunu inceleyen bazı çalışmalar, bu araştırmanın bulgularıyla

⁶⁶ Pargament, "The Bitter and The Sweet", 170-172; Kenneth I. Pargament vd., "God Help Me (II): The Relationship of Religious Orientations to Religious Coping with Negative Life Events", *Journal for the Scientific Study of Religion* 31/4 (1992), 509-511; Günerigök, *Deprem Sonrası Dini Başa Çıkma*, 55-56; Ünal - Kurt, "Depremzedelerin Afetle Başa Çıkma Yollarında Dinin Rolü", 44-51.

⁶⁷ Bahadır - Ay, "Deprem Kaygısı ve Dini Başa Çıkma", 94.

⁶⁸ Kula, "Deprem ve Dini Başa Çıkma"; Muhammed Kızılgeçit - Murat Çinicı, "Koronavirüs (Covid-19) Sürecinde Yapay Sinir Ağları Yöntemiyle Bireylerin Dini Başa Çıkma Düzeylerinin Tahmini", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 54 (2020), 55.

⁶⁹ Pargament vd., "Patterns of Positive and Negative Religious Coping".

⁷⁰ Pargament vd., "Patterns of Positive and Negative Religious Coping", 720.

paralel biçimde, dindarlığın olumsuz dini başa çıkma biçimleriyle pozitif bir şekilde ilişkili olabileceğini göstermektedir.⁷¹ Diğer bazı çalışmalarda ise olumsuz dini başa çıkma ile dindarlık arasında negatif ilişkiler tespit edilmiştir.⁷² Sonuç olarak dindarlık ile olumsuz dini başa çıkma arasındaki pozitif ilişki, bireyin dini yöneliminin sadece yapıcı değil aynı zamanda duygusal kırılganlıklar içeren bir alan olduğunu da ortaya koymaktadır. Bu bulgu dindarlığın doğrudan koruyucu etkisinin ötesine geçerek, inanç sistemleriyle yaşanan içsel çatışmaların da dikkate alınması gerektiğine işaret etmektedir.⁷³

Araştırmada test edilen son hipotez, dini tutum ile depresyon korkusu arasında pozitif bir ilişki olacağı yönündeydi. Elde edilen bulgular bu hipotezi desteklemiştir. Yapılan korelasyon analizi sonucunda dini tutum ile depresyon korkusu arasında pozitif bir ilişki saptanmıştır ($r=.113$; $p<.05$). Bu sonuç ilk bakışta paradoksal görünebilir. Zira genel beklenti dindar bireylerin dini inançları sayesinde felaketlere karşı daha az korku hissedecekleri yönündedir. Araştırmada dini tutum ile depresyon korkusu arasındaki pozitif ilişki dikkate alındığında, bu durumu açıklamak için iki olası yorum ortaya çıkmaktadır. Bunlardan biri dindarlığın depresyon korkusunu artırabileceği yönündedir. Özellikle cezalandırıcı bir Tanrı inancı, günahkârlık duygusu veya dünyanın sonu (kıyamet) ile ilgili inançlar, depresyon korkusunu daha da yoğunlaştırabilir. Bu durum olumsuz dini başa çıkma biçimleriyle (örneğin Allah tarafından terk edilmiş hissetme, cezalandırılma düşüncesi gibi) kendini gösterebilir. Ancak bu yorum araştırmanın diğer sonuçları dikkate alındığında zayıf kalmaktadır. Nitekim bu araştırmada olumlu dini başa çıkma ile dini tutum arasında güçlü bir pozitif ilişki ($r=.741$; $p<.01$) bulunmuştur. Olumsuz dini başa çıkma ile dini tutum arasında da her ne kadar pozitif bir ilişki tespit edilse de söz konusu ilişkinin zayıf olduğu dikkate alınmalıdır. Diğer taraftan olumsuz dini başa çıkma ile depresyon korkusu arasında bir ilişki tespit edilmemiştir ($r=.051$; $p>.05$).

Alternatif bir açıklama, depresyon korkusunun bireylerde dindarlığı artırabileceği yönündedir. Depresyon gibi büyük afetler, yalnızca fiziksel değil aynı zamanda varoluşsal düzeyde de derin sarsıntılar meydana getirebilir. Bu tür kriz durumları insanın dünyaya hakim olma arzusunun sınırlılığını gözler önüne sererek bireyin âcizliğini görünür kılar. Tam da bu noktada dini inançlarda merkezi bir yer tutan “Tanrı'nın kudreti” düşüncesi daha derin ve etkili biçimde hissedilebilir. Depresyon korkusunun bireylerde dindarlığı artırabileceği yönündeki görüş bu bağlamda anlam kazanmaktadır.⁷⁴ Her ne kadar dindarlık görece daha eğilimsel ve süreklilik gösteren bir yapı olarak kabul edilse de ani ve yoğun korku deneyimlerinin bireyin dini yönelimlerini etkileyebileceği düşünülmektedir. Kriz durumları insanları daha fazla anlam aramaya ve dini inançlara yönelmeye sevk

⁷¹ Bahadır - Ay, “Depresyon Kaygısı ve Dini Başa Çıkma”, 94; Şükran Çevik Demir, *Ergenlerde Benlik Saygısı ve Dini Başa Çıkma* (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2013), 163.

⁷² Ayten, *Tanrı'ya Sığınmak*, 110; Aydın, *Birey ve Kutsal Destek*, 195-197.

⁷³ Pargament, “The Bitter and The Sweet”, 170-177.

⁷⁴ Duman, *Sosyolojik Açıdan Depresyon ve Din*, 238; Muhammed Demir - Saffet Kartopu, “Bireysel Dindarlığın Psikolojik Kaynakları: Güçsüzlük, Çaresizlik ve Geleceğe İlişkin Kaygılar”, *Din ve İnsan Dergisi* 5/9 (2025), 37.

edebilir. Deprem gibi felaketlerden sonra dindarlığın arttığına dair hem ampirik araştırmalar hem de gözlemsel veriler mevcuttur (örneğin camilere yönelme, ibadet sıklığında artış, ahiret inancının güçlenmesi gibi).⁷⁵ Nitekim Pargament, din ile kriz durumları arasında özel bir bağ bulunduğunu vurgular.⁷⁶ Ona göre bu durum çeşitli atasözleri ve özdeyişlerde de kendini göstermektedir. Örneğin, “İnsanın çaresizliği Tanrı’nın fırsatıdır”, “Siperlerde ateist yoktur” ya da “Düşen uçakta ateist olmaz” sözleri, insanların çaresizlik anlarında dini inanca yönelme eğilimine işaret etmektedir. Bu tür ifadeler insan deneyiminin hakikati ne ölçüde temsil ettiğini düşündürmektedir. Dini düşünce açısından konuya bakıldığında ise Kur’an-ı Kerim’de Yûnus Suresi 22. ayette insanların denizde yaşadıkları bir felaket anında yalnızca Allah’a yönelerek O’na dua etmeleri örnek gösterilebilir. Tüm bu değerlendirmeler deprem korkusu ile dini yönelim arasındaki pozitif ilişkiyi anlamada önemli bir çerçeve sunmaktadır. Bununla birlikte depremden hemen sonra camilerin yoğun biçimde dolmasına⁷⁷ rağmen zamanla katılımın azalması⁷⁸ ya da ibadet ve dini yönelimlerde görülen artışın⁷⁹ ilerleyen dönemlerde deprem öncesi seviyelere dönmesi olasılığı da göz önünde bulundurulmalıdır. Bulgulardan hareketle bu araştırmada deprem korkusu ile dini tutum arasındaki pozitif ilişki, olumsuz dini başa çıkma tarzlarının devrede olduğu bir ruhani çatışma örüntüsünden ziyade⁸⁰ tehdit değerlendirmesi ve kutsal olanı kaybetme hassasiyetinin yüksekliğine işaret ediyor olabilir. Nitekim araştırmada olumlu dini başa çıkma ile deprem korkusu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunurken ($r=.098$; $p<.05$) olumsuz dini başa çıkma ile deprem korkusu arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir ($r=.051$; $p>.05$).

Genel olarak elde edilen bulgular dikkate alındığında çalışmanın önemli bir diğer sonucu, dini başa çıkma biçimlerinin zaman içerisinde değişiklik gösterebilmesidir. Özellikle 1999 Marmara Depremi’ne ilişkin yapılan araştırmalar, felaketin dini bağlamda sıklıkla “ilahi bir ceza” şeklinde anlamlandırıldığını ortaya koymuştur.⁸¹ Bu yaklaşım olumsuz dini başa çıkma stratejilerinden biri olan cezalandırıcı Tanrı imajına dayanmaktadır.⁸² Ancak 6 Şubat depremle deneyimleyen katılımcılarla gerçekleştirilen bu çalışmada, depremin doğrudan bir “ceza” olarak görülmesine dair güçlü bir eğilim

⁷⁵ Kula, “Deprem ve Dini Başa Çıkma”; Küçükcan - Köse, *Doğal Afetler ve Din*; İmamoğlu, “Deprem Sonrasında Karşılaşılan Psikolojik Tepkiler ve Dini İçerikleri”; Duman, *Sosyolojik Açıdan Deprem ve Din*, 238; Rahime Şule Önen - Muhammed Kızılgeçit, “Depremin Lise Öğrencilerinin Dinsel İnanç-Tutum-Davranış Örüntüleri Üzerindeki Etkileri: 2023 Diyarbakır Depremi Üzerine Nitel Bir Araştırma”, *Türk Din Psikolojisi Dergisi* 9 (2024), 90-93.

⁷⁶ Pargament, *The Psychology of Religion and Coping*, 132.

⁷⁷ Kula, “Deprem ve Dini Başa Çıkma”, 250.

⁷⁸ İmamoğlu, “Deprem Sonrasında Karşılaşılan Psikolojik Tepkiler ve Dini İçerikleri”, 84.

⁷⁹ Ünal - Kurt, “Depremzedelerin Afetle Başa Çıkma Yollarında Dinin Rolü”, 53-56.

⁸⁰ Pargament, *The Psychology of Religion and Coping*, 300.

⁸¹ Kula, “Deprem ve Dini Başa Çıkma”; Küçükcan - Köse, *Doğal Afetler ve Din*; İmamoğlu, “Deprem Sonrasında Karşılaşılan Psikolojik Tepkiler ve Dini İçerikleri”; Okumuş, “Tabii Afetler, Din ve Toplum”, 359-363; Ali Köse, “Depremin Teopolitiği İlahi Belirleyicilik Rolünü Üstlenmek”, *Diyanet Aylık Dergi* 350 (2020), 22-25.

⁸² Pargament vd., “Patterns of Positive and Negative Religious Coping”, 710-712.

saptanamamıştır. Nitekim araştırmada olumlu dini başa çıkma ile deprem korkusu arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu belirlenirken, olumsuz dini başa çıkma ile deprem korkusu arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu durum olumsuz dini başa çıkma biçimlerinin -özellikle cezalandırıcı anlamlandırmaların- önceki dönemlere kıyasla daha az tercih edildiğini göstermektedir.⁸³ Elde edilen bulgular yaklaşık çeyrek asırlık süreçte Türkiye'de dini başa çıkma pratiklerinde bir dönüşüm yaşandığına işaret etmektedir.

Çalışmada ayrıca dini başa çıkma biçimleriyle demografik değişkenler arasındaki ilişkiler de incelenmiştir. Araştırma bulguları cinsiyet değişkenine göre hem olumlu hem de olumsuz dini başa çıkma biçimlerinde anlamlı farklılıklar bulunduğunu göstermektedir. Bu sonuç olumlu ve olumsuz dini başa çıkma düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterdiğini varsayan altıncı hipotezi desteklemiştir. Kadın katılımcıların olumlu dini başa çıkma puanlarının daha yüksek, erkeklerin ise olumsuz dini başa çıkma puanlarının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Literatürde de benzer sonuçlar bulunmaktadır.⁸⁴ Bu durum kadınların dini başa çıkma yollarını daha olumlu bir şekilde kullandığını; erkeklerin ise dini başa çıkma konusunda daha sorgulayıcı veya olumsuz tutumlar sergileyebileceğini göstermektedir. Medeni durum açısından yalnızca olumlu dini başa çıkma düzeylerinde anlamlı bir farklılık gözlenmiştir. Medeni durumun olumlu ve olumsuz dini başa çıkma türleri üzerinde farklılık meydana getirebileceği varsayımına dayanan sekizinci hipotez yapılan analizler sonucunda kısmi olarak doğrulanmıştır. Evli bireylerin olumlu dini başa çıkma stratejilerine daha fazla başvurduğu söylenebilir. Ulaşılan sonuç, literatürdeki diğer araştırmalarla da tutarlılık göstermektedir.⁸⁵ Bu durum evlilikle birlikte artan sosyal ve duygusal desteğin dini yönelimleri pekiştirmesiyle açıklanabilir. Olumsuz dini başa çıkma düzeyleri ise medeni duruma göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir.

Yaş ile yalnızca olumlu dini başa çıkma arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Olumsuz dini başa çıkma ile yaş arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu nedenle olumlu ve olumsuz dini başa çıkma biçimleriyle yaş arasında ilişki olduğunu varsayan yedinci hipotez kısmen desteklenmiştir. Yaş ilerledikçe olumlu dini başa çıkma stratejilerine daha fazla başvurulması, yaşla birlikte artan dini yönelim veya deneyimle ilişkilendirilebilir.⁸⁶ Eğitim düzeyi ile hem olumlu hem de olumsuz dini başa çıkma arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Bu durum olumlu ve olumsuz dini başa çıkma düzeyleriyle eğitim durumu arasında anlamlı ilişki olduğunu öngören dokuzuncu hipotezi desteklemektedir. Eğitim düzeyi arttıkça bireylerin dini başa çıkma

⁸³ Önen - Kızılgöçit, "Deprem Lise Öğrencilerinin Dinsel İnanç-Tutum-Davranış Örüntüleri Üzerindeki Etkileri", 84-86; Yusuf Emre - Yüstra Yalçın, "Kahramanmaraş Depremlerine Yüklenen Anlamlar", *Afet ve Risk Dergisi* 7/2 (2024), 426-440.

⁸⁴ Bahadır - Ay, "Deprem Kaygısı ve Dini Başa Çıkma", 94; Ayten, *Tanrı'ya Sığınmak*, 94-96; Ekşi, *Başaçıkma, Dini Başaçıkma ve Ruh Sağlığı Arasındaki İlişki*, 225.

⁸⁵ Bahadır - Ay, "Deprem Kaygısı ve Dini Başa Çıkma", 94; Ayten, *Tanrı'ya Sığınmak*, 99-101.

⁸⁶ Ayten, *Tanrı'ya Sığınmak*, 96-98.

stratejilerine daha az başvurdıkları söylenebilir.⁸⁷ Olumlu dini başa çıkmayla gelir algısı arasında zayıf fakat pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiş; olumsuz dini başa çıkmayla ilişki bulunmamıştır. Bu nedenle olumlu ve olumsuz dini başa çıkma düzeyleri ile algılanan gelir durumu arasında anlamlı ilişki olduğunu ileri süren onuncu hipotez kısmen desteklenmiştir. Gelir algısı yüksek bireyler daha çok olumlu dini başa çıkma stratejilerine yönelirken, olumsuz dini başa çıkma biçimleriyle anlamlı bir ilişki görülmemiştir. Olumlu ve olumsuz dini başa çıkma düzeyleriyle sağlık algısı arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Bu nedenle olumlu ve olumsuz dini başa çıkma düzeyleriyle öznel sağlık durumu arasında anlamlı ilişki olduğunu tahmin eden on birinci hipotez desteklenmiştir. Bireyin kendini sağlıklı hissetmesi, her iki tür dini başa çıkma biçiminin de daha fazla kullanılmasına katkı sağlıyor olabilir. Depremde evin aldığı hasar ile yalnızca olumsuz dini başa çıkma arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Olumlu dini başa çıkmayla ise anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu sonuç, olumlu ve olumsuz dini başa çıkma düzeyleri ile depremde evin aldığı hasar durumu arasında anlamlı ilişki olduğunu ileri süren on beşinci hipotezin kısmen desteklendiğini göstermektedir. Bu bağlamda fiziksel kayıp yaşantılarının daha çok olumsuz dini başa çıkmayla ilişkili olduğu söylenebilir. Bir araştırmada ise evin hasar düzeyi ile dini başa çıkma stratejileri arasında bir ilişki olmadığı bulunmuştur.⁸⁸

Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde yaş, algılanan gelir ve sağlık algısı ile olumlu dini başa çıkma arasında pozitif yönlü; eğitim düzeyiyle ise negatif yönlü ilişkiler tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle yaş ilerledikçe, gelir ve sağlık algısı yükseldikçe bireyler daha fazla olumlu dini başa çıkma stratejileri kullanmakta, ancak eğitim düzeyi arttıkça bu stratejilere başvurma eğilimi azalmaktadır. Literatürdeki araştırma bulguları da yaşın artmasıyla olumlu dini başa çıkma eğiliminin yükseldiğini, buna karşılık eğitim düzeyi arttıkça dini başa çıkmaya başvurunun azaldığını ortaya koymaktadır.⁸⁹ Bu durum daha eğitilmiş bireylerin dini başa çıkma yöntemlerini daha az tercih etme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Eğitim düzeyinin artmasıyla birlikte bireylerin sorunlarını dini-kutsal bir bağlama yerleştirmek yerine daha çok seküler başa çıkma stratejilerine yöneldikleri düşünülmektedir.⁹⁰ Olumsuz dini başa çıkma açısından eğitim düzeyiyle negatif yönlü bir ilişki, sağlık algısı ve evin hasar durumuyla pozitif yönlü ilişkiler saptanmıştır. Bu bulgu daha düşük eğitim düzeyine sahip bireylerin olumsuz dini anlamlandırmalara daha açık olduğunu; evinde ciddi hasar olan ya da sağlık algısı kötü olan bireylerin ise stres düzeyinin etkisiyle daha fazla olumsuz dini başa çıkma biçimlerine yöneldiğini düşündürmektedir.

Olumlu ve olumsuz dini başa çıkma düzeylerinin kırsal ve kentsel çevreye göre anlamlı biçimde farklılaşmadığı bulunmuştur. Bu sonuç dini başa çıkma biçimlerinin sosyal çevreye göre anlamlı farklılık göstereceğini öne süren on ikinci hipotezi

⁸⁷ Ayten, *Tanrı'ya Sığınmak*, 101-103.

⁸⁸ Aka, "Kahramanmaraş Depremi Sonrası Travmatik Belirtiler, Dini Başa Çıkma ve Psikolojik İyi Oluş İlişkisi", 967.

⁸⁹ Bahadır - Ay, "Deprem Kaygısı ve Dini Başa Çıkma", 94; Ayten, *Tanrı'ya Sığınmak*, 96-103.

⁹⁰ Ayten, *Tanrı'ya Sığınmak*, 102-103.

desteklememektedir. Bu durum afet sonrası dini başa çıkma davranışlarının sosyo-coğrafi koşullardan ziyade bireysel faktörlerle şekillenebileceğini düşündürmektedir. Katılımcıların depremde bir yakınının enkaz altında kalıp kalmama durumuna göre olumlu ve olumsuz dini başa çıkma düzeylerinde anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu bulgu olumlu ve olumsuz dini başa çıkma düzeylerinin enkaz altında kalan yakın durumuna göre anlamlı farklılık göstereceği yönündeki on üçüncü hipotezin desteklenmediğini ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuç enkaz altında yakınları kalan ve kalmayan bireylerin dini başa çıkma biçimlerinin benzer olduğunu göstermektedir. Bu da dini başa çıkmanın enkaz gibi spesifik olaylardan çok genel afet deneyimiyle bağlantılı olabileceğini düşündürmektedir. Benzer şekilde yakın aile dışındaki kayıplar açısından da olumlu ve olumsuz dini başa çıkma düzeylerinde anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu nedenle olumlu ve olumsuz dini başa çıkma düzeylerinin yakın aile dışındaki kayıplara göre farklılık göstereceği yönündeki on dördüncü hipotez de desteklenmemiştir. Mevcut literatürde yakınlarını kaybeden inançlı bireylerin, dini inançlarından daha fazla destek aldıkları yönünde bulgulara rastlanmaktadır.⁹¹ Bir araştırmada depremde yakını kaybetme ile başa çıkmada dini inancın faydası olduğu tespit edilmiştir.⁹² Diğer taraftan 1999 Marmara depremi bağlamında gerçekleştirilen bir araştırma⁹³ olumsuz dini başa çıkma biçiminin (örneğin depremi ahlaki bir uyarı veya ceza olarak yorumlama eğilimi), katılımcıların can kaybı yaşayıp yaşamamasına göre belirgin biçimde farklılaşmadığını göstermektedir. Söz konusu araştırmada can kaybının dine veya ibadete (namaz kılma) yönelmede etkili olmadığı da belirtilmektedir. Başka bir araştırmada da dini başa çıkma puanları ile yakın kaybı olan bireyler arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmemiştir.⁹⁴ Şimdiki çalışmada yakın görülen bir kişiyi kaybeden bireylerin dini başa çıkma biçimlerinde anlamlı bir farkın tespit edilmemesi, dini başa çıkmanın hem kayıp yaşayanlar hem de yaşamayanlar için benzer düzeyde etkili bir kaynak olabileceğini düşündürmektedir. Başka bir ifadeyle yakın görülen birinin kaybı, dini başa çıkma eğilimlerini önemli ölçüde değiştirmemiştir. Bununla birlikte burada kaybedilen kişi birinci dereceden bir yakın değildir. Bu durumun da dini başa çıkma üzerindeki etkisinin sınırlı kalmasında rol oynamış olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

SONUÇ

Bu araştırmada 6 Şubat Kahramanmaraş depremlerinden doğrudan etkilenen 18 yaş üstü bireylerden oluşan bir örneklemede olumlu ve olumsuz dini başa çıkma, deprem korkusu ve dini tutum değişkenleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Elde edilen bulgular,

⁹¹ Said Sami, *Travmatik Kayıp (Ölümler) Sonrasında Dini İnanç Sahibi Olan ve Olmayan Bireylerin Ölümüne, Yasa ve Sonrasında Yaşanan Sürece Dair Tutumlarının Karşılaştırılması* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 142-169.

⁹² Ünal - Kurt, "Depremzedelerin Afetle Başa Çıkma Davranışlarında Dinin Rolü", 51.

⁹³ Okumuş, "Tabii Afetler, Din ve Toplum", 353-354.

⁹⁴ Aka, "Kahramanmaraş Depremi Sonrası Travmatik Belirtiler, Dini Başa Çıkma ve Psikolojik İyi Oluş İlişkisi", 969.

bireylerin afet gibi yüksek stresli yaşam olaylarında dini tutumlarının ve dini başa çıkma tarzlarının önemli psikolojik işlevler üstlenebileceğini ortaya koymuştur.

Araştırmada olumlu dini başa çıkmayla dini tutum arasında güçlü bir pozitif ilişki bulunmuştur. Bu bulgu olumlu dini başa çıkma biçimlerinin bireyin genel dini yönelimiyle tutarlı bir yapıda olduğunu ve daha içten bir dini yaşantının göstergesi olabileceğini düşündürmektedir. Benzer şekilde olumsuz dini başa çıkma ile dini tutum arasında da anlamlı fakat daha zayıf bir pozitif ilişki gözlemlenmiştir. Bu durum, bazı bireylerin dini inançlarını sürdürürken aynı zamanda Tanrı'yı cezalandırıcı veya terk edici şekilde algılayabileceklerine işaret etmektedir. Öte yandan olumlu dini başa çıkma ile depresyon korkusu arasında pozitif bir ilişki bulunmuş, ancak olumsuz dini başa çıkma ile depresyon korkusu arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Bu bulgular, dini başa çıkma stillerinin afetle başa çıkma sürecinde farklı yönlerde etkili olabileceğini göstermektedir. Olumlu dini başa çıkma korkuyla baş etmeyi kolaylaştıran destekleyici bir kaynak olarak ortaya çıkarken, olumsuz dini başa çıkma stratejilerinin depresyon korkusuyla doğrudan ilişkili olmadığı görülmektedir. Yani korku düzeyi tek başına olumsuz dinsel yorumları (cezalandırılma vb.) doğrudan tetiklememektedir. Araştırmanın öne çıkan bulgularından bir diğeri de dini tutum ile depresyon korkusu arasında pozitif bir ilişkinin varlığıdır. Bu sonuç, depresyon bireylerde dindarlığı artırıcı bir etkisinin olabileceğine işaret etmektedir. Kriz ve felaket anları bireylerin dini yönelimlerini güçlendiren ve onları daha yoğun bir şekilde maneviyata yönelten koşullar olarak görülebilir.

Bulgular, olumlu ve olumsuz dini başa çıkma biçimlerinin bazı demografik değişkenler bağlamında anlamlı ilişki ve farklılıklar gösterdiğini ortaya koymuştur. Kadınların olumlu dini başa çıkma düzeyleri erkeklere kıyasla daha yüksek bulunurken, erkeklerin ise olumsuz dini başa çıkma stratejilerini daha fazla kullandığı görülmüştür. Bu durum, cinsiyetin dini başa çıkma biçimleri üzerindeki ayırt edici rolünü işaret etmektedir. Ayrıca yaş ilerledikçe olumlu dini başa çıkma eğiliminin arttığı; eğitim düzeyi yükseldikçe hem olumlu hem de olumsuz dini başa çıkmanın azaldığı belirlenmiştir. Bu bulgu, bireyin eğitimsel birikimi arttıkça daha farklı başa çıkma stratejilerine yöneldiğini göstermektedir. Medeni durum açısından değerlendirildiğinde, evli bireylerin bekârlara kıyasla daha yüksek düzeyde olumlu dini başa çıkma eğiliminde olduğu görülmüştür. Katılımcıların öznel sağlık durumları da olumlu ve olumsuz dini başa çıkmayla anlamlı ve pozitif yönlü ilişkiler göstermiştir. Ayrıca evin hasar durumu özellikle olumsuz dini başa çıkma açısından anlamlı bir farklılığa işaret etmektedir. Evi ağır hasar gören bireylerin diğerlerine kıyasla daha yüksek düzeyde olumsuz dini başa çıkma eğiliminde oldukları gözlemlenmiştir. Bu bulgu fiziksel yıkımın boyutu arttıkça bireylerin Tanrı'yı cezalandırıcı ya da ilgisiz olarak algılama gibi olumsuz başa çıkma biçimlerine yönelme ihtimalinin arttığını göstermektedir. Sosyal çevre, enkaz altında yakının kalması ve yakın görülen birinin kaybı gibi değişkenlerde anlamlı bir fark gözlenmemiştir. Dolayısıyla bu demografik değişkenlerin dini başa çıkma biçimleriyle anlamlı düzeyde bir ilişki içerisinde olduğuna dair güçlü bulgular elde edilememiştir.

Sonuç olarak ulaşılan bulgular afet sonrası koşullarda bireyin içsel olarak Tanrı ile kurduğu bağın güçlendiğini ve bu sürecin yalnızca bir inanç meselesi değil, aynı zamanda işlevsel bir başa çıkma biçimi olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda afetin bireye kendi âcizliğini hatırlattığı durumlarda, Tanrı'nın kudretine yönelmenin psikolojik bir denge unsuru olarak işlev gördüğü söylenebilir. Bu doğrultuda psikososyal destek programlarının olumlu dini başa çıkmayı güçlendiren uygulamalara yer vermesi önem taşımaktadır. Bununla birlikte çalışmanın kesitsel tasarımı nedeniyle nedensel çıkarımlar yapılamamaktadır. Yorumların bu çerçevede ele alınması, gelecek araştırmalarda ise boylamsal ve karma yöntemlerle ilişkilerin dinamiğinin daha derinlemesine incelenmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aka, Muharrem. "Kahramanmaraş Depremi Sonrası Travmatik Belirtiler, Dini Başa Çıkma ve Psikolojik İyi Oluş İlişkisi". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 28/2 (2024), 956-977. <https://doi.org/10.18505/cuid.1516317>
- Akkaya Türkol, Yeliz Akkaya. "Türkiye'de 6 Şubat 2023 Depremini Yaşayan Üniversite Öğrencilerinin Dini Başa Çıkma Tarzlarına Göre Travma Sonrası Büyüme Düzeyleri". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/1 (2025), 43-71. <https://doi.org/10.51702/esoguifd.1576512>
- Altunışık, Remzi vd. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık, 7. Basım, 2012.
- Ano, Gene G. - Vasconcelles, Erin B. "Religious Coping and Psychological Adjustment to Stress: A Meta-Analysis". *Journal of Clinical Psychology* 61/4 (2005), 461-480. <https://doi.org/10.1002/jclp.20049>
- Aydın, Cüneyd. *Birey ve Kutsal Destek*. Ankara: Sonçağ Akademi, 2024.
- Aydın, Cüneyd. *İnsanın Anlam Arayışı ve Yeni Çağ İnançları*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2016.
- Aydın, Cüneyd. "Üniversite Öğrencilerinin Dini Tutum İle Hayattaki Anlam Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6/4 (2017), 89-108. <https://doi.org/10.15869/itobiad.333802>
- Ayten, Ali. *Tanrı'ya Sığınmak Dini Başa Çıkma Üzerine Psiko-sosyal Bir Araştırma*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.
- Bahadır, Abdülkerim. *İnsanın Anlam Arayışı ve Din Logoterapik Bir Araştırma*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2. Basım, 2011.
- Bahadır, Ziyet - Ay, Faruk. "Deprem Kaygısı ve Dini Başa Çıkma". *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 38 (2025), 83-101. <https://doi.org/10.54600/igdirsosbilder.1494849>
- Bala, Merve Beyza. *Deprem Yaşayan Bireylerde Dini Başa Çıkma (2011 Van Depremi Örneği)*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2021.
- Bentler, Peter M. "Comparative Fit Indexes in Structural Models". *Psychological Bulletin* 107/2 (1990), 238-246. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.107.2.238>

- Bjorck, Jeffrey P. - Thurman, John W. "Negative Life Events, Patterns of Positive and Negative Religious Coping, and Psychological Functioning". *Journal for the Scientific Study of Religion* 46/2 (2007), 159-167. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5906.2007.00348.x>
- Bulut, Halil İbrahim. "Adapazarı Depremi Bağlamında Din-Deprem İlişkisi". *Din ve Çevre (Genel)*. ed. Fahri Kayadibi. 2/247-256. İstanbul: Yalın Yayıncılık, 2008.
- Büyüköztürk, Şener vd. *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi, 29. Basım, 2020.
- Byrne, Barbara M. *Structural Equation Modeling With AMOS*. New York: Routledge, 3rd Edition., 2016.
- Coulson, Neil. *Online Research Methods for Psychologists*. New York: Bloomsbury Academic, 2015.
- Creswell, John W. *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. California: SAGE Publications, 4th Edition., 2014.
- Çalışkan, Aykut - Kaya, Gazanfer. "Deprem Sonrasındaki Toplumsal Dayanışma Pratiklerinin Sosyolojik Görünümü: İzmir Depremi Örneği". *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi* 12/32 (2021), 1052-1077. <https://doi.org/10.21076/vizyoner.878817>
- Çevik Demir, Şükran. *Ergenlerde Benlik Saygısı ve Dini Başa Çıkma*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2013.
- Demir, Muhammed - Kartopu, Saffet. "Bireysel Dindarlığın Psikolojik Kaynakları: Güçsüzlük, Çaresizlik ve Geleceğe İlişkin Kaygılar". *Din ve İnsan Dergisi* 5/9 (2025), 26-41. <https://doi.org/10.69515/dinveinsan.1624376>
- Duman, Zeki. *Sosyolojik Açıdan Deprem ve Din Depremlerin Dini İnanç ve Davranışlar Üzerindeki Etkisi*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016.
- Ekşi, Halil. *Başaçıkma, Dini Başaçıkma ve Ruh Sağlığı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma Eğitim, İlahiyat ve Mühendislik Fakültesi Öğrencilerinin Karşılaştırılması*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001.
- Ekşi, Halil - Sayın, Mine. "The Adaptation of Religious Coping Scale into Turkish language: A Study of Bilingual Equivalence, Validity and Reliability". Berlin: BAU International Berlin University, 2016.
- Emre, Yusuf - Yalçın, Yüstra. "Kahramanmaraş Depremlerine Yüklenen Anlamlar". *Afet ve Risk Dergisi* 7/2 (2024), 426-440. <https://doi.org/10.35341/afet.1420732>
- George, Darren - Mallery, Paul. *IBM SPSS Statistics 23 Step by Step A Simple Guide and Reference*. New York: Routledge, Fourteenth Edition., 2016.
- Gören, Ayşe Burcu. "Afet Sonrası İkincil Travmatik Stres ve Dini Başa Çıkma: Kahramanmaraş Depremi Örneği". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 23/1 (2023), 80-100. <https://doi.org/10.33420/marife.1280604>
- Görmez, Mehmet. *İslam'da Zor Zamanlar Bir Okuma Usûlü*. Ankara: Otto, 2. Basım, 2021.
- Görür, Naci. *Türkiye'de Deprem Az Gittik Uz Gittik*. İstanbul: Doğan Kitap, 3. Basım, 2023.

- Günerigök, Tuğba. *Deprem Sonrası Dini Başa Çıkma (2023 Kahramanmaraş Depremi Adana İli Örneği)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024.
- Hair, Joseph F. vd. *Multivariate Data Analysis*. Andover: Cengage Learning, Eighth Edition., 2019.
- Harrison, Virginia vd. *SPSS for Psychologists*. London: Red Globe Press, Seventh Edition., 2021.
- Hooley, Tristram vd. *What is Online Research? Using the Internet for Social Science Research*. Cornwall: Bloomsbury Academic, 2012.
- Hu, Li-tze - Bentler, Peter M. "Cutoff Criteria for Fit Indexes in Covariance Structure Analysis: Conventional Criteria Versus New Alternatives". *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal* 6/1 (1999), 1-55.
- Hu, Li-tze - Bentler, Peter M. "Fit Indices in Covariance Structure Modeling: Sensitivity to Underparameterized Model Misspecification". *Psychological Methods* 3/4 (1998), 424-453. <https://doi.org/10.1037/1082-989X.3.4.424>
- İmamoğlu, Abdulvahit. "Deprem Sonrasında Karşılaşılan Psikolojik Tepkiler ve Dini İçerikleri". *EKEV Akademi Dergisi* 8/20 (2004), 79-88.
- Jackson, Dennis L. vd. "Reporting Practices in Confirmatory Factor Analysis: An Overview and Some Recommendations". *Psychological Methods* 14/1 (2009), 6-23.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar İlkeler Teknikler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 23. Basım, 2012.
- Kızılgeçit, Muhammed - Çinici, Murat. "Koronavirüs (Covid-19) Sürecinde Yapay Sinir Ağları Yöntemiyle Bireylerin Dini Başa Çıkma Düzeylerinin Tahmini". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 54 (2020), 45-65. <https://doi.org/10.29288/ilted.774693>
- Kline, Rex B. *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. New York: Guilford Press, Fifth Edition., 2023.
- Koenig, Harold G. vd. *Handbook of Religion and Health*. New York: Oxford University Press, Second Edition., 2012.
- Koenig, Harold G. vd. "Religious Coping and Health Status in Medically III Hospitalized Older Adults". *The Journal of Nervous & Mental Disease* 186/9 (1998), 513-521.
- Köse, Ali. "Depremi Teopolitiği İlahi Belirleyicilik Rolünü Üstlenmek". *Diyanet Aylık Dergi* 350 (2020), 22-25.
- Kula, Naci. "Deprem ve Dini Başa Çıkma". *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (2002), 234-255.
- Kula, Naci. "Deprem ve Kıyamet Benzetmesi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/9 (2000), 351-360.
- Küçükcan, Talip - Köse, Ali. *Doğal Afetler ve Din Marmara Depremi Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir İnceleme*. Ankara: TDV Yayınları, 2006.
- Lazarus, Richard S. - Lazarus, Bernice N. *Coping with Aging*. New York: Oxford University Press, 2006.
- McKenzie, Dan. "Active Tectonics of the Mediterranean Region". *Geophysical Journal International* 30/2 (1972), 109-185.

- Mertler, Craig A. vd. *Advanced and Multivariate Statistical Methods: Practical Application and Interpretation*. New York: Routledge, Seventh Edition., 2022.
- Morgan, George A. vd. *IBM SPSS for Introductory Statistics Use and Interpretation*. New York: Routledge, Sixth Edition., 2020.
- Ok, Üzeyir. "Dini Tutum Ölçeği: Ölçek Geliştirme ve Geçerlik Çalışması". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 8/2 (2011), 528-549.
- Okumuş, Ejder. "Tabii Afetler, Din ve Toplum -Marmara Depremi Örneği-". *İslâmî Araştırmalar* XV/3 (2002), 339-373.
- Önen, Rahime Şule - Kızılgeçit, Muhammed. "Depremin Lise Öğrencilerinin Dinsel İnanç-Tutum-Davranış Örüntüleri Üzerindeki Etkileri: 2023 Diyarbakır Depremi Üzerine Nitel Bir Araştırma". *Türk Din Psikolojisi Dergisi* 9 (2024), 63-98. <https://doi.org/10.59379/tdpd.1466670>
- Pargament, Kenneth I. vd. "God Help Me (I): Religious Coping Efforts as Predictors of the Outcomes to Significant Negative Life Events". *American Journal of Community Psychology* 18/6 (01 Aralık 1990), 793-824. <https://doi.org/10.1007/BF00938065>
- Pargament, Kenneth I. vd. "God Help Me (II): The Relationship of Religious Orientations to Religious Coping with Negative Life Events". *Journal for the Scientific Study of Religion* 31/4 (1992), 504-513. <https://doi.org/10.2307/1386859>
- Pargament, Kenneth I. vd. "Patterns of Positive and Negative Religious Coping with Major Life Stressors". *Journal for the Scientific Study of Religion* 37/4 (1998), 710-724.
- Pargament, Kenneth I. vd. "Religion and the problem-solving process: Three styles of coping". *Journal for the Scientific Study of Religion* 27/1 (1988), 90-104. <https://doi.org/10.2307/1387404>
- Pargament, Kenneth I. "The Bitter and The Sweet: An Evaluation of the Costs and Benefits of Religiousness". *Psychological Inquiry* 13/3 (2002), 168-181. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1303_02
- Pargament, Kenneth I. *The Psychology of Religion and Coping Theory, Research, Practice*. New York: The Guilford Press, 1997.
- Pargament, Kenneth I. - Park, Crystal L. "In Times of Stress: The Religion-Coping Connection". *The Psychology of Religion: Theoretical Approaches*. ed. B. Spilka - D. N. McIntosh. 43-53. Boulder: Westview Press, 1997.
- Park, Crystal L. "Meaning Making in the Context of Disasters". *Journal of Clinical Psychology* 72/12 (2016), 1234-1246. <https://doi.org/10.1002/jclp.22270>
- Park, Crystal L. "Religion and Meaning". *Handbook of the Psychology of Religion and Spirituality*. ed. Raymond F. Paloutzian - Crystal L. Park. 295-314. New York: Guilford Press, 2005.
- Park, Crystal L. "Religion as a Meaning-Making Framework in Coping with Life Stress". *Journal of Social Issues* 61/4 (2005), 707-729. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2005.00428.x>
- Prizmić-Larsen, Zvezdana vd. "Fear of COVID-19 and Fear of Earthquake: Multiple Distressing Events and Well-Being in Croatia". *Psychological Reports* 0/0 (2023), 1-22.

- Sami, Said. *Travmatik Kayıp (Ölümler) Sonrasında Dini İnanç Sahibi Olan ve Olmayan Bireylerin Ölüme, Yasa ve Sonrasında Yaşanan Sürece Dair Tutumlarının Karşılaştırılması*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Sarı, Tuğba vd. "The Development of the Fear of Earthquake Scale: Validity and Reliability Study in Türkiye after the 2023 Earthquake". *BMC Psychology* 11/1 (2023), 1-10. <https://doi.org/10.1186/s40359-023-01477-9>
- Shaughnessy, John J. vd. *Research Methods in Psychology*. New York: McGraw-Hill, Ninth Edition., 2012.
- Tabachnick, Barbara G. - Fidell, Linda S. *Using Multivariate Statistics*. New York: Pearson, Fifth Edition., 2007.
- Taşçı, Gülay Akça - Özsoy, Filiz. "Deprem Travmasının Erken Dönem Psikolojik Etkileri ve Olası Risk Faktörleri". *Cukurova Medical Journal* 46/2 (2021), 488-494. <https://doi.org/10.17826/cumj.841197>
- Tozal, Ayşe Betül. *6 Şubat Kahramanmaraş Depremlerini Yaşayan Genç Kadınlarda Dini Başaçıkma (Malatya Örneği)*. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024.
- Ünal, Mehmet Süheyl - Kurt, Zekeriye Sercan. "Depremzedelerin Afetle Başa Çıkmalarında Dinin Rolü: Kahramanmaraş Depremleri Örneği". *Toplum Bilimleri Dergisi* 18/37 (2024), 39-61. <https://doi.org/10.29228/tbd.2007.78659>
- Yağlı Soykan, Nurdan. "Doğal Afet Sonrası Travma, Yas ve Dini Başa Çıkma: Kahramanmaraş Depremi Üzerine Nitel Bir Araştırma". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/26 (2024), 511-552. <https://doi.org/10.53683/gifad.1431842>
- Yaparel, Recep. "Depresyon ve Dini İnançlar İle Tabiatüstü Nedensel Yüklemeler Arasındaki İlişkiler". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (1994), 275-299.